

Saksbehandler: Gard Lindseth

Saksdokumenter

Kirken og den økonomiske globaliseringen - en respons på Kirkenes Verdensråds (KVs) AGAPE-dokument (*vedlagt*)

Kirken og den økonomiske globaliseringen(KM-sak)

Sammendrag

KISP (Komiteen for Internasjonale Spørsmål) under Mellomkirkelig råd har satt ned en arbeidsgruppe som tar utgangspunkt i Kirkenes Verdensråds AGAPE- (Alternative Globalisation Addressing Peoples and Earth) dokument. Rapporten som herved er forelagt Mellomkirkelig råd presenterer først KISPs forståelse av økonomisk globalisering og diskuterer dernest skisser til en respons fra perspektivet av å være *en kirke i nord*. Det er først og fremst nasjonale (norske) og internasjonale myndigheter som utfordres i rapporten.

Rapporten, inkludert en kort oppsummering, vil utgjøre sakspapiret til Kirkemøtet 2007. Mellomkirkelig råd bes herved ta stilling til innholdet i rapporten og komme med eventuelle endringer eller kommentarer.

Forslag til vedtak

1. Mellomkirkelig råd takker KISP for det arbeidet som er gjort med rapporten "Kirken og den økonomiske globaliseringen - en respons på Kirkenes verdensråds (KVs) AGAPE-dokument".
2. Mellomkirkelig råd vil at KISP sin rapport, inkludert et kort sammendrag, utgjør sakspapiret til Kirkemøtet.
3. Mellomkirkelig råd vil på dette stadiet uttrykke støtte til hovedsynspunktene i rapporten slik de kommer til uttrykk i kapittel 2 om globaliseringens karakter, om det særskilte norske ansvaret i kapittel 3 og til hva som er kirkens rolle i kapittel 7.
4. Mellomkirkelig råd vil at rapporten sendes over til Kirkenes Verdensråds som en respons fra Den norske kirke på AGAPE-dokumentet og AGAPE-prosessen.
5. Mellomkirkelig råd ber om å få saken til ny behandling på neste MKR møte.

Saksorientering

KISP behandlet et første utkast til rapport fra arbeidsgruppen på sitt møte 5. og 6. mars 2007. I etterkant av møtet har arbeidsgruppen jobbet videre med rapporten og forsøkt å inkorporere kommentarene fra KISP. KISP la særlig vekt på å at kritikken av AGAPE burde nedtones. KISP-møtet ønsket at vi tydeligere stiller oss bak AGAPE-dokumentets bekymringer og anliggender, og at rapporten viser at vi vil være del en felles global kirkelig prosess for å bøte på de uheldige virkningene av den økonomiske globaliseringen.

I utkastet som nå sendes til MKR er kritikken av AGAPE-dokumentet nedtonet, slik at KISPs rapport står mer på sine egne ben. Rapporten presenterer først KISPs forståelse av økonomisk globalisering og diskuterer dernest skisser til en respons fra perspektivet av å være *en kirke i nord*. Det er først og fremst nasjonale (norske) og internasjonale myndigheter som utfordres i rapporten. Til slutt i rapporten rettes imidlertid også fokuset mot hva som er det eksplisitte kirkelige bidraget i arbeidet for global økonomisk rettferdighet.

Med denne rapporten ønsker KISP å bidra til at kunnskapen om den økonomiske globaliseringen øker i Den norske kirke. KISP ønsker at Mellomkirkelig råd vurderer innholdet i rapporten og kommer med eventuelle endringsforslag eller kommentarer. Dernest ønsker KISP at Mellomkirkelig råd stiller seg bak KISP sin rapport og ber om at denne (i en engelsk versjon) sendes over til KV som Den norske kirkes respons på AGAPE-dokumentet.

Mellomkirkelig råd må diskutere hvordan KISP sin rapport skal behandles på Kirkemøtet 2007. KISP ønsker at rapporten utgjør sakspapiret til Kirkemøtet. Kirkemøtet oppfordres dermed til å diskutere noen av de etiske dilemmaene som følger av den økonomiske globaliseringen, samt vurdere hvilket ansvar som ligger på norske og internasjonale myndigheter for å skape en mer rettferdig verden.

Mellomkirkelig råd må vurdere om Kirkemøtet skal si noe særskilt om Den norske kirkes forståelse av sin rolle i den pågående AGAPE-prosessen, eller om det holder om rådet stiller seg bak KISP sin rapport.

Kirken og den økonomiske globaliseringen

- en respons på Kirkenes Verdensråds (KVs) AGAPE-dokument

Kapittel 1: Innledning

1.1 Tema

Like stor som uenigheten om definisjonen av hva globalisering faktisk betyr, er enigheten om viktigheten av de endringer den fører til. Den globale konteksten påvirker i dag livene våre på en sånn måte at det ikke kan sammenlignes med noen annen epoke i historien. Samtidig er kompleksiteten i denne påvirkningen så stor at det er vanskelig å sammenholde utviklingen under ett begrep. "Globalisering" er slik en samlebetegnelse på et mangfold av gjensidig avhengige og ofte gjensidig forsterkende prosesser. Virkelighetsområder som tidligere var atskilt av nasjonale, klassemessige, religiøse og andre skillelinjer dras nå inn i samme sfære. Den videre globaliseringen betyr en stadig utvidelse og fordypning av denne sfæren. Politiske kulturelle, sosiale og religiøse fenomener, som tidligere tilhørte mer eller mindre atskilte livsområder, påvirker hverandre i økende grad. En hendelse i Midt-Østen, som tidligere kun ville blitt betraktet som et religiøst fenomen, kan i dag ha store og umiddelbare konsekvenser for utviklingen på Oslo børse. Samtidig er det slik at vi ikke bare er objekter for globaliseringen. Vi er som aktører også del av et globalt rom. Publiseringen av Mohammed-karikaturene i et lite norsk magasin er et godt eksempel på at lokale hendelser hos oss kan få globale konsekvenser.

Globaliseringen karakteriseres også ved at statene får en ny rolle i det internasjonale samkvemet: "Kjernen i globaliseringsbegrepet synes å være at landegrensene blir stadig mindre viktige som rammer for menneskelig samhandling i sin alminnelighet, og for økonomisk samhandling i særdeleshett." ¹ I løpet av et par tiår er de tradisjonelle nasjonalstatlige kjennetegn sprengt fra hverandre og både politisk styring, nasjonale økonomier og rettsordning overskrider statsgrensene. Utviklingen de siste tiårene har ikke ført til mindre stat, men til nye strategier for statlig politikk.

Den forsterkning, utvidelse og fordypning av globaliseringsprosessen vi ser i dag har to særskilte årsaker. Den første er utviklingen og spredningen av den digitale kommunikasjonsteknologien. Kommunikasjon mellom mennesker blir stadig raskere, mer effektiv, mer direkte og mindre kostnadskrevende. Dette har blant annet ført til en økt gjensidig påvirkning av kulturell, personlig, politiske og religiøs art. Bevisstheten om å tilhøre én global virkelighet styrkes.

Samtidig forsterker muligheten til global kommunikasjon og samhandling også det andre utviklingstrekket som har bidratt til å forsterke globaliseringsprosessen i vår tid, nemlig nyliberalismens gjennomslag innenfor global handel og finans. Nyliberalismen i sin mest ekstreme form ser på statene kun som tilretteleggere for friere markeder for stadig flere varer.

Denne rapporten vil ha hovedfokus på den økonomiske globaliseringen, og da særskilt slik denne kommer til uttrykk gjennom den rollen som globale handels- og finansinstitusjoner

¹ Globaliseringsmeldingen URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/20022003/Stmeld-nr-19-2002-2003-1.html?id=196672>

spiller. I praksis betyr dette et svakere fokus på den rollen globaliseringen spiller i forhold til identitetsdannelse og gjensidig kulturell, ideologisk og religiøs påvirkning. Vi velger her fokuset på den økonomiske globaliseringen fordi det er i forhold til denne siden av globaliseringen spørsmålet om rettferdighet mest hensiktsmessig kan stilles.

1.2 Kirken og den økonomiske globaliseringen

Globaliseringen utfordrer kirken. Denne utfordringen treffer kirken i kjernen av dens liv og budskap. Kirken selv, som verdensvidt fellesskap, bæres av en global visjon: "En ny himmel og en ny jord, der rettferdighet bor."² Jesu forkynnelse var fra begynnelsen av preget av at dette nye fellesskapet var virkeliggjort i og med hans komme: Himmelriket er nær!³ I ord og handling tydeliggjorde Jesus for sine tilhengere hva som kjennetegner det nye Gudsrikefellesskapet. Han reiste opp dem som var falt ut av fellesskapet; fattige, syke og foraktede, og på spørsmålet om hvem som er den største i Himmelriket, samlet han barna rundt seg.⁴ Han ble ikke lei av å insistere på at i det nye Gudsrikefellesskapet er den siste den første og den minste den største.⁵

Det hører med til kjernen i den kristne tro at de livsbekreftende kreftene som Jesus tilkjennegav i sitt liv og i sin forkynnelse seiret i hans død og oppstandelse. Kirkens liv i vår verden er grunnleggende tuftet på denne overvinnelsen av dødskreftene. Samtidig lever kirken fram mot fullendelsen: en ny himmel og en ny jord, der rettferdighet bor. Denne spenningen mellom fullbyrdelsen av frelsesverket i Jesu liv, død og oppstandelse på den ene siden og håpet om fullendelsen på den andre er ofte blitt beskrevet som et "allerede nå, men ennå ikke."

I denne formuleringen ligger det en dobbel advarsel mot kirkens forståelse av seg selv som aktør i vår verden. Ved å vektlegge "ennå ikke" står kirken i fare for å forskyve kravet om rettferdighet til den kommende verden. Mange ganger gjennom historien har visjonen om en ny himmel og en ny jord slik virket bevarende og undertrykkende strukturer. Realiseringen av rettferdigheten er blitt forskjøvet til det kommende gudsrike, og makthaverne har fra kirkens side fått lov til å opptre uforstyrret så lenge en ytre ro og orden er blitt opprettholdt. Selv har kirken valgt å ivareta tilværelsens åndelige side, en åndelighet som i større og større grad er blitt privatisert. Kirken har slik vært med på å definere seg ut av den politiske sfæren.

Ved å vektlegge et "allerede nå" står den synlige kirken på den annen side i fare for å identifisere seg med det kommende Gudsrike. Verden males i svart hvitt. Kulturelle uttrykk, politiske ideologier og moralske regler plasseres på den ene eller andre siden av en skillelinje. Mennesker defineres enten innenfor eller utenfor. Historien har mange eksempler også på en slik selvforståelse. Kirken i middelalderen, der politisk og verdslig makt er sammenblandet og former for vekkelseskristendom der frelsen gjøres helt avhengig av ytre tegn og livsførsel, er eksempler på dette. Vi ser også i dag hvordan aktører på den globale arenaen identifiserer Guds vilje med sin egen.

² 2.Peter 3,13.

³ Matteus 3,2 m.fl.

⁴ Matteus 10,13-16. Se, også, Markus 9,35.

⁵ Markus 10,31 m.fl.

Når vekten legges på et "ennå ikke," så skilles religion og politikk for langt fra hverandre. I en overbetoning av et "allerede nå" blandes de for nært sammen. I tillegg undergraver forståelsen av egen organisering som manifestasjonen av Guds rike et sentralt teologisk poeng, der syndserkjennelse i første omgang er erkjennelse av egen synd og ikke den andres.

Kirkens sanne liv skjer nettopp i spenningen mellom et "allerede nå" og et "ennå ikke". Et "allerede nå" sender kirken ut i verden på leting etter alle tegn på Gudsrikets krefter – i skaperverkets mangfold og skjønnhet, på alle steder der kjærligheten og forsoningen seirer over hat og død og der undertrykte løftes opp til sin gudgitte verdighet. Et "ennå ikke" skaper ikke tvil, men en fortvilelse over at uretten fortsatt råder og en lengsel etter å bidra til fullbyrdelsen av Guds rike.

I lys av visjonen om en ny himmel og ny jord kan det samfunn som vokser fram fra den pågående globaliseringen minne om et motrike: I stedet for rettferdighet er det uretten som får råde, og i stedet for en styrking av vernet omkring de svakestes rettigheter, nedfelles den sterkeste rett som det bærende prinsipp i det vi kan kalle markedsfundamentalismen. Troen på et "allerede nå, men ennå ikke" skaper en bevissthet om nødvendigheten av både tålmodighet og utålmodighet; å vente er aktivitet og årvåkenhet. Denne årvåkenheten ledsages av en erkjennelse av at i denne virkeligheten er vi som kirke også aktører – ofte medskyldige. Jesu liv og lære minner oss vedvarende om å ta parti for de som de rådende strukturene reduserer til objekt og offer.

1.3 KV's AGAPE prosess

I rammene av Kirkenes verdensråd (KV) ble det etter KV's generalforsamlingen i Harare i 1998 igangsatt en prosess som forsøker å svare på spørsmålet om hva som er kirkens rolle i den økonomiske globaliseringen. Dokumentet AGAPE (Alternative Globalisation Addressing Peoples and Earth) som ble presentert i forkanten av KV's generalforsamling i Porto Alegre februar 2006 er et foreløpig resultat av denne prosessen. AGAPE-dokumentet inneholder ikke minst stemmen fra sør, dvs. utfordringen fra de kirkene som på en særskilt måte har erfart globaliseringens negative sider på sine kroppar. Dokumentet beskriver de svært urovekkende utfordringene i forhold til fordeling og miljø som det globale fellesskapet i dag står overfor. Dokumentet peker på den uheldige rollen de globale finans- og handelsinstitusjonene (IMF, WTO og Verdensbanken) har hatt i denne negative utviklingen og foreskriver motstand mot disse institusjonene som sentral ingrediens i kampen mot dagens urett.

I dette dokumentet deler vi AGAPE-dokumentets anliggender, bekymringer og også forståelsen av at mye av denne uretten er institusjonalisert, d.v.s. opprettholdes av de strukturer og de regelverk som i dag regulerer global handel og finans. Som det sies i AGAPE, så holder det ikke kun "å sprøyte etiske standarder inn det nåværende systemet."⁶ AGAPE-dokumentet sier at kirkens rolle må være å bidra til å erstatte dagens internasjonale system med et nytt system bygd på solidaritet, folkelig engasjement, selvråderett, fred, økologisk balanse og rettferdighet.⁷ Dette er en visjon vi deler. Samtidig ønsker vi å understreke at det på kort sikt er viktig også å arbeide innenfor de eksisterende strukturene.

AGAPE-dokumentet målbærer kirkens profetiske og visjonære stemme. Som kirke i nord er vi tvunget til å lytte til denne stemmen. Hvis vi lar sannheten tale til oss, så kan vi ikke annet enn å innse at vår velstand og rikdom står i sammenheng med den grove utbytting som i dag

⁶ AGAPE, side 35.

⁷ Se, f. eks., AGAPE, side 43.

skjer både av de fattigste samfunnene i sør og av vår klodes bærekraft. Den langsiktige målsetningen for den globale kirkens engasjement må derfor være å endre de strukturene som holder denne utbyttingen og skjevfordelingen oppe. Samtidig vil det være nødvendig å opprettholde et kortsiktig perspektiv. Vi må også la sannheten om uretten lyde inn i de nåværende strukturene. Det er derfor nødvendig at vi som kirke støtter de kreftene som kjemper for endringer innenfor strukturene til beste for de som i dag rammes av urett.

1.4 Formålet med rapporten

Denne rapporten er altså en respons på Kirkenes Verdensråds (KV) AGAPE-dokument. KV erkjenner at AGAPE-dokumentet ikke på alle punkter er blitt et samlende dokument for kirker i nord og sør, og det er igangsatt en prosess for å føre prosessen videre. Den norske kirke har blitt utfordret av KV til å bidra i denne prosessen. Arbeidet med AGAPE-dokumentet i Den norske kirke har foregått i regi av Komiteen for Internasjonale Spørsmål (KISP). En arbeidsgruppe bestående av Leder i KISP Raag Rolfsen, rådgiver i MKR Gard Lindseth og Helene Hoggen, rådgiver i økonomisk rettferdighet i Kirkens Nødhjelp har utarbeidet denne rapporten. Rapporten er behandlet i komiteen og når rapporten sier "vi" er KISP det talende subjektet i teksten.

KISP ønsker å bidra til at dagens urett erstattes av en mer rettferdig global politisk orden. Den framstillingen som her foreligger ønsker å støtte det engasjementet som er lagt ned i AGAPE-prosessen. Vi tar slik til orde for at prosessen fortsetter på en måte som gjør at flere blir hørt. Dokumentet ønsker å være et viktig bidrag fra en skandinavisk kontekst inn i denne prosessen. Slik håper vi å bidra med et viktig innspill i det fortsatte arbeidet med disse spørsmålene. Vi forstår vårt bidrag som på den ene siden en støtte til å la den profetiske stemmen fra sør lyde inn i vår virkelighet og på den andre som det å løfte fram et mer kortsiktig og virkelighetsorientert perspektiv med fokus på konkrete og mulige forandringer innenfor det gjeldende finans- og handelspolitiske regimet.

KISPs engasjement innenfor dette feltet er dypt forankret i kirkens tro. Troen på alle menneskers likeverd og skaperverkets integritet og egenverd hviler i troen på Gud som skaper. Fokuset på de fattige, på de som faller utenfor og er ofre for de urettferdige strukturene, er nært knyttet til Jesu liv og lære. Håpet om et nytt og grensesprengende fellesskap styrkes i troen den forandringens kraft som gis oss gjennom Den hellige ånd.

I rapporten gir KISP sin forståelse av økonomisk globalisering, og den gir politiske utfordringer til nasjonale (norske) og internasjonale myndigheter. Til slutt i rapporten rettes fokuset mot hva som er det eksplisitte kirkelige bidraget i arbeidet for global økonomisk rettferdighet. For å bidra inn i dette feltet må kirken selv erverve seg kunnskap. Dette dokumentet ønsker å bidra til å bringe en slik kunnskap inn i kirken. Samtidig er det avgjørende at kirken i sitt arbeid for større rettferdighet i en stadig mer globalisert verden jobber på lag med andre organisasjoner, profesjonelle fagmiljø, politiske myndigheter og representanter fra andre religioner.

Rapporten presenterer først KISPs forståelse av økonomisk globalisering og diskuterer skisser til en respons fra perspektivet av å være *en kirke i nord* (kapittel 2). Dernest diskuteres Norges plass i den globale økonomiske virkelighet, og det pekes på noen særskilte områder hvor Norge kan gi et bidrag til en mer rettferdig verden (kapittel 3). I kapittel 4 presenterer vi noen byggesteiner og noen visjoner for en mer rettferdig verden. I de to neste kapitlene (kapittel 5 og 6) diskuterer vi mer konkret hvordan handelssystemet og finanssystemet bør endres. I

kapittel 7 summerer vi opp og kommer med noen perspektiver på hva som er kirkens særegne bidrag i forhold til økonomisk globalisering.

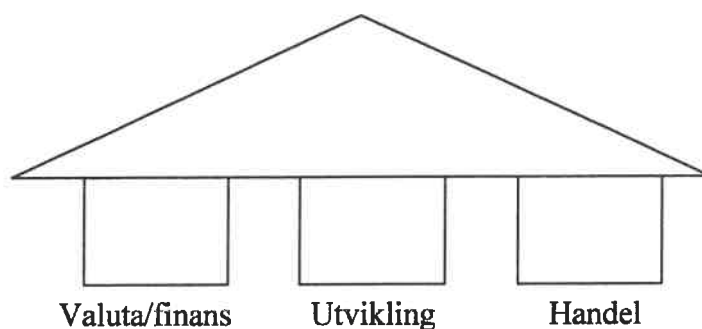
Kapittel 2: Den økonomiske globaliseringen og et perspektiv fra en kirke i nord

2.1 Den økonomiske globaliseringens aktører

Den økonomiske globaliseringen er ikke et nytt fenomen. Den moderne økonomiske globaliseringen kan knyttes til imperialismen, den industrielle revolusjon, borgerskapets sterkere stilling, dannelsen av moderne stater og forbedrede transportmuligheter. Handelen mellom land og kontinenter økte gjennom hele 1900-tallet og nådde en foreløpig topp rett før Første verdenskrig. Verdenskrigene og mellomkrigstiden, inklusive børs-krakket i 1929, tydeliggjorde svakhetene ved kombinasjonen av økt gjensidig avhengighet og politisk ustabilitet. Dette førte til økt proteksjonisme og krav om at stater i større grad søkte å bli selvforsynte.

Bretton Woods systemet ble etablert etter andre verdenskrig for å sikre forutsigbarhet i mellomstatlige handels- og finanstransaksjoner. Systemet må også forstås som et tiltak der de rikeste aktørene i nord sikret sine økonomiske og handelspolitiske interesser. Bretton Woods systemet består av Verdens Handelsorganisasjon (WTO⁸ tidligere GATT⁹), Verdensbanken¹⁰ og det Internasjonale Valutafondet (IMF¹¹). Disse tre internasjonale institusjonene har på hver sin måte bidratt til en liberalisering av ulike sektorer i fattige så vel som rike land i verden. Disse tre er både avhengige og uavhengige av hverandre på samme tid. De er uavhengige ved at de er etablert i hver sin del av verdensøkonomien: a) det internasjonale valuta og finanssystemet (IMF); b) det globale utviklingspolitiske regimet (Verdensbanken); og c) det globale handelssystemet (WTO).

Verdensøkonomien

⁸ World Trade Organisation

⁹ General Agreement on Tariffs and Trade

¹⁰ World Bank

¹¹ International Monetary Fund

De er på den andre siden avhengige gjennom sitt felles arbeid for frihandelsmål i ulike deler av verdensøkonomien. Tidlig på 1990 tallet ble begrepet "Washington Consensus"¹² etablert og representerte de politiske markedsløsningene foreslått av disse overnasjonale institusjonene for å få utviklingslandenes økonomi til å fungere mer i tråd med vestlige lands økonomiske politikk. Begrepet har blitt brukt som en samlebetegnelse på de tema og politiske råd som internasjonale institusjoner foreskrev fattige land i deres økonomiske oppbygging og bredere utviklingsprosesser. Kritikere peker på Argentinas økonomiske krise (1999-2002) og Asias økonomiske krise (1997) som bevis på at denne politikken er feilslått. Kritikere fremhever også at de fleste land som i dag er industrialiserte har gjennomgått ulike utviklingsfaser der det har vært nødvendig å beskytte økonomien gjennom proteksjonistiske virkemidler som monopolisering, tollbarrierer, subsidier eller avgifter og skatter.

Bretton Woods institusjonene kan i praksis sies å være overnasjonale institusjoner, men dette er mer utviklet i WTO enn i de andre to organisasjonene. IMF og Verdensbanken - eller de Internasjonale Finans Institusjonene (IFI-ene) som de også kalles - er mer administrerende og bidrar i tillegg med mye forskning. IFI-ene er veldig tett knyttet til hverandre og må ses som to sider av samme mynt. Tradisjonelt har det vært slik at IMF har ansvaret for makroøkonomiske spørsmål som inflasjonsmål, mens Verdensbanken har ansvar for mikroøkonomiske spørsmål knyttet til långiving og bistand. WTO på den andre siden etablerer nye regler for verdenshandelen og iverksetter disse ved hjelp av tvisteløsningsmekanismen som fungerer som en slags internasjonal domstol. WTO er i prinsippet basert på konsensusprinsippet, men i realiteten er det noen som er likere enn andre også i dette systemet. I Verdensbanken og IMF er det imidlertid slik at donorenes stemmer formelt er vektet tyngre enn mottakerlandenes.

Ved en første vurdering av Bretton Woods-systemet er det viktig å peke på både de positive og de negative sidene ved systemet.

De overnasjonale og multinasjonale kvalitetene er kanskje de viktigste på den positive siden. Det at vedtak gjort av disse institusjonene i praksis er bindende og forpliktende for alle stater, inkludert store og dominerende stater, gjør at det skapes forutsigbarhet og rettsliggjøring. I tillegg kommer at disse institusjonene er de mest effektive og handlekraftige i det internasjonale systemet i dag. Muligheten for etterrettelighet og ansvarlighet er større innenfor dette nåværende globale regimet enn i det regime som mest sannsynlig ville erstatte det hvis det brøt sammen, nemlig et regime regulert av bilaterale og regionale avtaler.

Det viktigste punktet på den negative siden er at alle tre institusjonene kan kritiseres for ulike sider av sin behandling av fattige land, mangel på demokratiske prosesser og manglende legitimitet knyttet til de markedsliberale løsninger som anbefales fattige land. En generell kritikk av Bretton Woods systemet er fortsatt at de forsømmer sosiale, miljømessige og rettighetsbaserte prioriteringer i sin jakt på enda åpnere markeder. I tillegg er det viktig å anføre at ansvaret for beslutninger og prosjekter som slår feil blir vanskelig å fordele. Nasjonalt skyldes det på overnasjonale beslutninger, mens de overnasjonale institusjonene viser til at deres beslutninger tas av medlemmene i styrene som består av nasjonale representanter. Så lenge disse institusjonene ikke har en mer solid demokratisk forankring forblir ansvarliggjøringen i forhold til konkrete beslutninger problematisk.

¹² John Williamson, (editor), *Latin American Adjustment: How much has Happened*. Washington DC: Institute for international Economics, 1990

Mot denne bakgrunn slutter KISP seg til den kritikken AGAPE-dokumentet retter mot dagens globale finans- og handelssystem. På lang sikt vil det være nødvendig å arbeide for at selve systemet erstattes av et system der større medbestemmelse for de fattigste landene og en grundigere forankret demokratisk legitimitet sikres. På den andre siden er det viktig å understreke at det på kort sikt er mer realistisk å oppnå reform av dagens regime enn at dagens institusjoner skulle forsvinne helt fra det internasjonale systemet. I en mer realpolitisk tilnærming må vi derfor også fokusere på de endringene innad i systemet som vil rette opp noe av den uretten som i dag eksisterer. De ønskede endringene vil bli beskrevet i detalj i kapitlene 5 og 6 nedenfor.

2.2 Nyliberalismen og motstanden mot den

Vi har i dette dokumentet valgt å legge hovedvekten på den økonomiske globaliseringen. Det eksisterer imidlertid ikke noe vanntett skille mellom økonomisk globalisering og andre uttrykk for den pågående globaliseringen. I lys av dette er følgende to viktige nyanseringer på sin plass:

- Det finnes områder og utfordringer innenfor globaliseringen som er så innvevd i den økonomiske globaliseringen at det er nødvendig å behandle dem i dette dokumentet. Dette er spørsmålene om miljø, menneskerettigheter, globalt demokrati og bistand. Disse spørsmålene vil bli behandlet i kapittel 4 nedenfor.
- Kommersialiseringen av virkelighetsområder som tidligere ikke først og fremst ble definert under økonomiske termer, særlig immaterielle verdier og tjenester, er et særskilt kjennetegn ved globaliseringen som overordnet fenomen. Dette vil vi i det følgende betegne som en "fordypning" av globaliseringen.

Dette siste punktet er en viktig side ved nyliberalismens gjennombrudd i siste del av det tjuende århundret. Dette gjelder i første rekke de økonomiske reformene som fulgte den allerede omtalte "Washington-konsensusen." Nyliberalismens gjennombrudd er blitt møtt med motstand, til dels voldsom, ikke minst fra kirker og sosiale og politiske organisasjoner i sør.

David Harvey definerer nyliberalisme på følgende måte:

Nyliberalisme er [...] en teori om politisk-økonomiske praksiser som hevder at menneskelig velstand best oppnås ved å frigjøre individuell skapende frihet, kunnskap og evner innenfor et institusjonelt rammeverk preget av sterke private eiendomsrettigheter, frie markeder og fri handel. Statens rolle blir å skape og beskytte et rammeverk tilpasset en slik praksis. [...] Videre, hvis markedene ikke finnes så må de skapes, om nødvendig ved hjelp av staten. Ut over dette skal staten ikke gripe inn.¹³

Slik svekkes statene som aktører. Statlige ordninger for næringsutvikling, rettferdig fordeling og sosial hjelp betraktes i økende grad som proteksjonisme og handelshindringer. Dette fører til at stadig nye virkelighetsområder kommersialiseres. Goder som tidligere ble definert som fellesgoder under statenes forvaltning omdefineres til globale handelsvarer. Dette gjelder for eksempel innenfor områder som land, vann, utdanning, helse, sosial sikkerhet eller miljøforurensning. De mest ytterliggående eksemplene på markedsliberalismens inntrengning i den sosiale og kulturelle sfæren finner vi innenfor såkalt intellektuell og immateriell eiendom. Det betyr for eksempel at genkoden til en tradisjonell medisinsk urt kan patenteres. Bruken av den pålegges så en avgift som ofte havner hos et multinasjonalt selskap.

¹³ David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, USA, 2005, side 2.

Dette siste er et tydelig eksempel på hvordan den økonomiske globaliseringen ikke bare vokser i bredden, men trenger ned i virkelighetsområder som tidligere har tilhørt familiære, lokale og kulturelle fellesskap. I tillegg til dette har krav fra IFI-ene om omstilling av nasjonale strukturer til de krav markedsøkonomien stiller, såkalte strukturtilpasninger, mange steder ført til at sosiale strukturer og støtteordninger er bygd ned eller regelrett rasert, noe som igjen har ført mange mennesker inn i dyp sosial nød. En ideologi som arbeider for markedslogikkens totale gjennomtrengning av tilværelsen og som motsetter seg alle reguleringer som ikke støtter opp om det frie markedet kan vi kalle ”markedsfundamentalisme.” Dette er relevant fordi markedets evne til å skape vekts og velstand og til å regulere seg selv i en slik tilnærming nærmest løftes opp til en åndelig kraft.

I løpet av de siste tiårene har det vokst opp en kraftig motstand mot denne utviklingen, spesielt mot fordypningen av den økonomiske globaliseringen og kravene om strukturtilpasning. AGAPE-dokumentet må leses i lys av denne motstanden. Det har reist seg krav om lokalt eierskap, folkelig forankring, selvråderett og et reelt demokrati. Mange steder har globaliseringen slik, tilsynelatende paradoksal, ført til en fornyelse av lokale tradisjoner og behovet for lokal, religiøs og kulturell tilhørighet. Det paradoksale i dette blir helt tydelig når vi ser at styrkingen av lokal, religiøs og kulturell forankring selv er en global tendens, dvs. utgjør en del av det komplekse fenomen vi kaller globalisering.

2.3 En etisk vurdering av globaliseringen

Ut fra dette komplekse bildet kan det være hensiktsmessig å gjøre en skjelning. Den skjelningen som gjøres her, gjøres ikke mellom de forskjellige virkelighetsområdene; kultur, handel, finans, religion og lignende, men ut fra det som dypest sett er etiske kriterier. Vi kan da skille mellom en globalisert utveksling av varer, tjenester, kulturelle uttrykk, informasjon osv. som skjer mellom likeverdige aktører på den ene siden, og en tilsvarende utveksling mellom aktører der den ene aktøren er underlegen. I det siste tilfelle vil en i beste fall oppnå et akseptabelt resultat for den underlegne part ut fra den overlegne parts veldedighet. I de fleste tilfeller imidlertid, vil det skjeve forholdet tvinge den underlegne part til å godta et resultat som fort nærmer seg ren utbytting.

Det er ut fra en sån skjelning vi må stille det ofte gjentatte spørsmålet om globaliseringen er reversibel eller irreversibel. Med bakgrunn i det som er sagt til nå om kompleksiteten i den mangefasettede prosessen som samles under betegnelsen globalisering, så vil det være umulig å svare et enkelt ja eller nei på det spørsmålet. En reversering av globaliseringen vil, slik det allerede er antydnet, selv kunne tolkes som uttrykk for en global tendens. I stedet for å forsøke å svare på dette spørsmålet, vil det ut fra den etiske skjelningen foretatt ovenfor være viktigere å stille spørsmålet om hvilke sider ved globaliseringen som må motarbeides/ reverseres og hvilke sider som må videreføres eller styrkes. Svaret på dette spørsmålet er at de mekanismene ved globaliseringen som skaper større ulikhet i aktørenes styrkeforhold i samhandling må motvirkes, mens de mekanismene som bygger opp under aktørenes likeverdige status må styrkes.

Fokuset på aktørene, og ikke kun på spillereglene, er her avgjørende. Dette dokumentet vil vise at dagens ramme- og regelverk på veldig mange områder er formet ut fra interessene og ideologien til statene i nord. Arbeidet med å reformere dette ramme- og regelverket er derfor viktig. Samtidig er det viktig å understreke at rettferdighet ikke bare fremmes gjennom et likt sett med regler og standarder i markedet, uansett om disse er liberale eller begrensede. Det er i tillegg en helt avgjørende forutsetning å sikre aktørene lik status i det samspillet som reguleres.

I denne sammenheng blir det viktig å få på plass et regelverk som ikke bare sikrer et formelt likeverd innenfor de globale handels- og finansinstitusjonene. Vi trenger regler og mekanismer som sikrer at de aktørene som stiller svakest faktisk blir hørt og har mulighet for å få gjennomslag. Like viktig i arbeidet for å tilveiebringe og vedlikeholde et reelt likeverd er muligheten til å beskytte seg mot markedsfundamentalismens mål om en total gjennomtrengning av tilværelsen. Følelsen av stolthet og egenverd kan ikke bibringes av markedet selv. Den skapes, nøres, vedlikeholdes og utvikles i den lokale, kulturelle, religiøse og sosiale kontekst aktørene tilhører eller velger å tilhøre. Et rettferdighetsfokus på aktørene gjør det også klart at mer frihandel ikke skaper større likhet. Større handlefrihet skaper større handlingsrom for de allerede mektige og dermed større forskjeller.

Uten å måtte ta stilling til globaliseringen som sådan er det derfor kirkens oppgave å utfordre alle ansvarlige beslutningstakere når det gjelder tre forhold:

- å sikre regelverk og mekanismer innenfor WTO og IFI-ene som sikrer representantene for de som rammes av globaliseringens og markedslogikkens negative effekter en reell medbestemmelse og innflytelse
- å støtte og ta del i arbeidet for å forhindre at markedet trenger ned i og overtar den sosiale, kulturelle og religiøse basisen som ethvert samfunn er avhengig av
- å motvirke markedslogikkens lov om den sterkestes rett ved på forhånd å ta parti for den svakeste i den måten markedet fungerer på i dag (*opting for the poor*)

Fra kirkens side handler dette om å beskytte liv og å ta vare på mulighetene for at mennesker gjenkjenner det gudgitte menneskeverdet i egne liv. Å ta stilling til disse spørsmålene hører derfor vesentlig til det å være kirke i vår tid.

2.4 Fragmenter av en økumenisk teologi

Ordene "økumenikk", "økologi" og "økonomi" stammer alle fra det greske ordet "oikos", som betyr "husholdning". Dette peker på en grunnleggende sammenheng: Bestrebelsene på å synliggjøre kirkens grunnleggende enhet i Kristus kan ikke ses isolert fra hvordan ressursutnyttelse og handel påvirker Guds verden. Kirken er kalt til å utfordre de ordningene, avtalene og systemene som undertrykker mennesker og ødelegger skaperverket. På samme måte er kirken kalt til å støtte ordninger som bidrar til å løfte mennesker ut av uverdige forhold og som legger til rette for en forsvarlig utnyttelse av jordas ressurser.

Kirkens ståsted i forhold til en stadig mer globalisert økonomisk utvikling bør derfor verken være verdensflukt eller ensidig kritikk og fordømmelse av dagens strukturer. Kirken må involvere seg og stå skulder mot skulder med alle de aktørene som i dag arbeider for rettferdig handel og finans og en bærekraftig økonomisk utvikling. Den må bidra kreativt når vanskelige avveininger må gjøres og la sin profetiske røst bli hørt når de fattigste overses og ekskluderes. Slik kan kirken også delta i feiringen når strukturene støtter opp om mennesker slik at de greier å løfte seg ut av uverdige forhold og på nytt kan delta som likeverdige aktører i fellesskapet.

Å være kirke i Guds verden tenkt som *oikumene* betyr derfor verken å la verden gå sin skjeve gang i påvente av himmelriket ("ennå ikke") eller å identifisere det gode og onde på to sider av en skillelinje, som om Guds rike er gjenkjennbart "allerede nå." Å være sanne økonomiske, økologiske og økumeniske aktører betyr å se og anerkjenne enkeltmenneskets uendelige verd, å bekrefte verdien til de fellesskap som bygger opp under menneskers mulighet til å gjenkjenne dette verdet i egne liv og å ta vare på skaperverkets integritet. Med dette fokus på

tilværelsens gudgitte verdi følger også nødvendigheten av å identifisere og avsløre de åndsmaktene som står denne tilværelsens gudgitte verdi imot. Markedsfundamentalismen, definert som en totalitær markedslogikk bygd på den sterkeste makt, er en slik åndsmakt.

Det er kirkens kall å bidra til å avsløre de åndsmaktene som står Guds vilje imot. Det er derimot ikke kirkens kall å identifisere disse åndsmaktene med enkeltmennesker og enkeltaktører. Bare Gud kjenner hjertene.

Å avsløre ondskap betyr også å avsløre ondskapen i ens egen historie, tradisjon og virksomhet.

2.5 En stemme fra nord

Som europeisk kirke bærer vi på en arv som gjør oss dypt medskyldige i en politisk og økonomisk utvikling basert på grov utbytting av mennesker og naturressurser i sør. Modige misjonærer og andre enkeltrepresentanter for kirkene har ved mange anledninger valgt de undertryktes side. Hovedtendensen i tiden fra Columbus ankomst i Amerika i 1492 og frem til i dag har allikevel vært at de europeiske kirkene og kristen tro og lære har støttet kolonialismen og imperialismen.

Dagens økonomiske verdensorden må ses i sammenheng med de grove overgrepene som gjennom disse århundrene er gjort mot mennesker og befolkninger i sør i Guds, opplysningens og framskrittets navn. Den politiske frigjøringen av landene i sør etter andre verdenskrig er blitt alvorlig begrenset av at den økonomiske skjevfordelingen og avhengigheten mellom nord og sør i stor grad er opprettholdt. Gjennom renter på lån, bruk av skatteparadis, utnyttning av råvarer, billig arbeidskraft osv. går verdiflommen fortsatt fra sør til nord. Den bekken som renner tilbake i form av utviklingshjelp og nødhjelp hjelper knapt til å reparere noen av de verste skadene som følger av denne uretten.

Hvordan kan vi som kirke i nord og som en del av et samfunn som nyter godt av en urett som fortsatt pågår, mene oss å tale med en troverdig stemme i kampen for å endre denne uretten? Det kan vi bare gjøre ved å stå solidarisk med de som lider. Vi må se, lytte og forstå for at ikke vår respons på uretten skal inngå i en lang tradisjon der de mektigste alltid sitter med løsningene. Vi må arbeide oss fram mot en delt erkjennelse av både årsaker til og løsninger på de utfordringene vi står overfor.

Som vi allerede har sett så har den motstanden som har reist seg i sør ofte rettet seg mot nyliberalismen som bærende ideologi for den økonomiske globaliseringen. KISP slutter seg til denne kritikken. I en fundamentalistisk nyliberalisme heves tanken om at menneskets rett til å kjempe for egne interesser opp til overordnet prinsipp. Så lenge mennesker fritt får kjempe for sine egne interesser, så vil både samfunn og marked regulere seg selv til alles beste. Politikken funksjon reduseres da til kun å beskytte markedets frihet. Som vi allerede har påpekt, så har kravet om avregulering av markeder og tilpasning av markedenes struktur mange steder, spesielt i landene i sør, ført til en nedbygging av støtteordninger, rettigheter og sosiale hjelpetiltak. I den grad dette har ført til vekst, har denne veksten veldig ofte kun kommet de rikeste til gode, og mange steder har fattigdommen blitt fordypet.

Det er på bakgrunn av denne dype nød vi må høre den sterke kritikken av nyliberalismen som kommer til uttrykk blant annet i AGAPE-dokumentet. Det er uendelig viktig å lytte til denne kritikken. Den representerer ofrene for dagens undertrykkende praksis, og som vi nettopp har pekt på, på mange måter også ofrene for vår egen velstand. Som kirke forstår vi oss selv som

medlemmer av Guds verdensvide husholdning, og den smerten og fortvilelsen mange i dag opplever berører oss vesensmessig.

Samtidig er det helt avgjørende at vi i denne sammenheng gjør en skjelning mellom markedsfundamentalismen og liberalisme som frigjørende ideologi. Liberalismen som ideologi deler nyliberalismens vektlegging av hvordan enkeltmenneskers og forskjellige fellesskaps egeninteresse fungerer som en kreativ drivkraft i samfunnets vekst og utvikling. Liberalismen har slik vært en avgjørende faktor i den frigjøring fra politiske, økonomiske, sosiale, ideologiske og religiøse makter og herskere. Samtidig vil det være viktig for denne ideologiske tradisjonen at staten har ansvar og oppgaver som går langt utover det å sikre markedets frihet. Staten har ansvar for alle borgeres tilgang til naturens fellesgoder, helse, utdanning, mat, bosted osv. Innenfor en slik ramme har også en viss type markedsliberalisme sin plass.

Både i vårt eget land, på vårt eget kontinent og andre steder i verden har vi sett at nedbygging av handelshindringer, åpning for konkurranse og friere flyt av ideer, arbeidskraft og varer har ført til en frigjørende sosial utvikling. Maktmonopoler, være seg statlige eller private, er i utviklingen av sine varer og tjenester blitt utfordret og tvunget til å ta hensyn til de menneskene de er satt til å betjene. Aktører som tidligere var lukket ute fra fellesskapet er blitt inkludert som viktige bidragsyttere.

I lys av denne nyanseringen bør kirken heller enn ukritisk å forkaste alle gjeldende ordninger og strukturer, legge vekt på å identifisere de mekanismene som fører til urett. I lys av Jesu gjennomgående framhevelse av den svakestes rett, må kirken være tydelig på hvilke endringer som er nødvendig for at hensynet til de som lider urett går foran målet om stadig større profitt for de rikeste. På kort sikt må dette arbeidet bestå i å støtte de som arbeider for viktige endringer innenfor dagens globale handels- og finansinstitusjoner.

Hvis vi som kirke og samfunn i nord skal mobiliseres som aktører i bekjempelsen av den urett som skjer, så må fortolkningen av årsaker og løsninger på problemene også forankres i vår egen virkelighetsforståelse. På denne bakgrunn blir det naturlig å slutte seg til kritikken av markedsfundamentalismen. Prinsippet om den svakestes rett, og, i lys av dette, kravet om demokrati, medvirkning, likhet og sosial ansvarlighet må formidles klart og tydelig. Samtidig virker det utopisk å se bort fra at enkeltmenneskers og forskjellige fellesskaps egeninteresse også vil måtte mobiliseres i kampen for større rettferdighet. Viljen til å hegne om seg selv og sine forblir en viktig kraft i det politiske. Dette gjelder både enkeltmennesker og kollektive strukturer, inklusive kirken.

2.6 En global blandingsøkonomi

De skandinaviske velferdssamfunnene er bygd opp rundt tanken om en balanse mellom retten til å kjempe for egen frigjøring og egne interesser på den ene siden og prinsipper om likhet, rettferdighet og fellesskap på den andre. Det kan være naturlig å se til en slik modell også i forståelsen av dagens urettferdige strukturer: Uten å underkjenne de skandinaviske landenes medskyld i den pågående globale uretten, ønsker vi allikevel å peke på den skandinaviske blandingsøkonomien, slik denne har fungert på sitt beste, dvs. der markedskreftene er regulert med henblikk på fellesskapets beste, kan fungere som *inspirasjon* for en modell for utvikling både internt i landene i sør og på den globale arena.

Når det her sies "inspirasjon," så er det for å understreke at vi ikke på noen måte ser for oss at en kopiering av vår samfunnsmodell vil kunne løse de problemene som global urettferdighet

fører til for landene i sør. De modeller som vil måtte legges til grunn for et positivt samvirke mellom den private, sivile og offentlige sfære i det enkelte land må bygges på lokale og nasjonale politiske, kulturelle og religiøse tradisjoner. Det vi ønsker å løfte fram er de prinsippene som ligger til grunn for vår skandinaviske blandingsøkonomi. Disse prinsippene bygger på at det er statens ansvar å sikre en så lik tilgang som mulig på alle grunnleggende goder og rettigheter, samtidig som enkeltmenneskers og grupperingers kreative energi og frigjørende kraft kan inngå i et samspill med og styrke statens ansvar og oppgaver.

Vi vil nedenfor ta opp den utfordringen som ligger i at den pågående globaliseringen gjør kravet om et globalt demokrati stadig mer påtregende. Også i forhold til denne utfordringen er det nærliggende å se på de samme prinsippene. De er helt nødvendig at det internasjonale samfunn viderefører, endrer og etablerer overnasjonale organisasjoner, institusjoner, regel- og avtaleverk, mekanismer osv. Hensikten med dette må imidlertid ikke være å gi de allerede mektigste større frihet og spillerom, men å sikre alle mennesker og samfunn grunnleggende goder og rettigheter og slik skape en global arena der alle aktører kan samhandle som likeverdige aktører. Det er mot denne bakgrunnen at det her argumenteres for at det er nødvendig å reformere det multilaterale dagens regime innenfor handel, finans og utvikling.

Kap 3: Norges rolle i global økonomisk politikk

Norge med sin velferdsstat og sin store petroleumsformue har ikke bare gode muligheter til å bidra til en mer rettferdig verden. Vi har også en moralsk oppgave i det å dele av vår rikdom. Vi vil nedenfor peke på tre områder hvor Norge har et særlig ansvar i den globale økonomien og i arbeidet med å skape en mer bærekraftig verden.

3.1 Norge som oljenasjon: Rettferdig fordeling av oljeressursene.

Norge disponerer 75 % av oljereservene og 45 % av gassreservene i Vest-Europa. Som olje- og gassseksportør er vi henholdsvis nest og fjerde størst i verden. Selskaper som Statoil, Hydro og Aker Kværner har i løpet av de siste 10-15 årene etablert seg i mange utviklingsland. Eksempelvis har Statoil og Hydro siden midten av 1990- tallet investert til sammen ca. 40 milliarder kroner i Angola. I tillegg finnes det en rekke andre norske selskaper i Angola som utfører spesialoppdrag for oljeindustrien i Angola og i Vest-Afrika, og som har investert milliarder i tillegg.

Parallelt med disse investeringene har Norge sett et behov for å koordinere vår fagkompetanse på petroleumsområdet med bistand. "Olje for utvikling" – satsingen ble lansert av Regjeringen Bondevik i 2005 med den ambisjon om å gjøre petroleumsforvaltning og godt styresett til et prioritert satsingsområde i norsk utviklingssamarbeid.¹⁴ Regjeringen vil styrke den faglige bistanden knyttet til forvaltning av olje og gass med en ekstrabevilgning på 50 millioner kroner årlig de neste fem årene (fra 2005). Det legges vekt på å bidra til åpenhet, anti-korrupsjon og godt styresett i aktuelle samarbeidsland.

I en tid hvor klimaendringer er på alles lepper, er det problematisk at Norge som oljenasjon og med et av verdens største leverandørmiljøer på offshore skal legge til rette for å stimulere til mer oljeutvinning i verden. Det er også problematisk at det er så tette koblinger i form av at staten Norge har en stor eier-rolle på egen sokkel og samtidig er aksjonær hos utbyggerne Statoil/Hydro som tjener penger i "Olje for utvikling" land. Statoil er i dag aktiv i 33 land og

¹⁴ Se http://www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=3241

henter alene ut mer penger fra Angola enn Norge gir i samlet bistand til hele Afrika. Oljeeventyret i Afrika foregår i høyeste grad med Norge som en av karakterene i fortellingen, men ofte uten at den norske offentligheten er tilstrekkelig informert. For norske selskap som opererer i land med svak eller manglende nasjonal regulering, er mye overlatt til selskapenes egne etiske vurderinger. Statoil/Hydro fusjonen gjør Norge til en enda mer betydelig oljemakt internasjonalt. Det bør forventes at det nye selskapet tar sitt etiske og samfunnsmessige ansvar alvorlig, samt at norske myndigheter overvåker hvordan selskapet opptrer i utlandet.

Selve ideen bak programmet "Olje for utvikling", om at olje skal komme fattige mennesker i disse landene til gode, er det vanskelig å være uenig i. Historiene er mange om oljens forbannelse. Korrupsjon, konflikt, autoritært styresett, uendelige gap mellom rike og fattige og miljøskader er noen av problemene som går igjen i land etter land. På tross av mange utfordringer, bidrar oljen til utvikling i mange land og den gir mange u-land en viss selvbestemmelse over energien. Som rik nasjon i nord har vi ingen rett til å hindre fattigere land i å utvikle sine naturressurser. Vårt poeng i denne sammenheng er imidlertid at det finnes mer fornuftige måter å forvalte Norges oljeressurser og rikdommer i et globalt perspektiv enn satsingen på programmet olje for utvikling.

Petroleumsfondet (Statens Pensjonsfond - utland) gir i dag Norge større politisk og økonomisk handlingsrom enn de aller fleste andre land. Til nå har dette handlingsrommet ikke bidratt til å minske kløften mellom rike og fattige land, og Norge har i svært liten grad utnyttet det potensialet for et nytt fokus i solidaritets- og energidebatten som petroleumsfondet gir. Det er behov for å se nærmere på hvordan Norge kan gjennomføre en offensiv, solidarisk forvaltning av oljeformuen. Hva vil en oljeformuepolitikk med et miljø- og rettferdighetsperspektiv til grunn innebære?

Et forslag er at hvert enkelt oljeland kan, fra år til år og på nasjonalt frivillig grunnlag, sette av en viss andel av petroleumsinntektene til gode formål utenfor sitt eget land. Dette kan betraktes som institusjonalisert veldedighet i global målestokk. Norge kan vise vei og bruke en større del av oljeinntektene på utviklingshjelp.

Den andre måten er at oljelandene pålegges å innføre en flat skatt på all olje- og gass produksjon, for eksempel én dollar per oljefat. Dette kan gi over 50 millioner dollar dagen på verdensbasis. Dette vil kreve en omfattende multilateral organisering, men burde ikke være vanskeligere å administrere for verdenssamfunnet enn personskatt på flyreiser, som de norske myndigheter nå er med og fremmer som mulig ny finansieringsmekanisme for FNs utviklingssamarbeid. Et annet alternativ kan være slik som Frankrike har foreslått, å etablere en solidaritetsavgift på flybilletter.

En tredje måte er å innføre progressiv beskatning – å ilegge petroleumsprodusentene mer skatt jo høyere petroleumsinntektene blir (takket være høyere energipriser), og å omfordele disse skatteinntektene globalt. Kirkens Nødhjelp har foreslått noe som likner på dette: et norsk oljekonjunkturfond for utviklingslandene. Begrunnelsen er at når oljeprisene stiger, øker de fattigste utviklingslandenes importutgifter formidabelt i forhold til deres eksportinntekter, samtidig som den norske statens oljeinntekter svulmer. For 2006 anslås de fattige landene i Afrika å ha økt sin oljeregning med 30 milliarder kroner. Dette er like mye som økningen i den norske statens oljeinntekter bare i første kvartal dette året, regnet i forhold til første kvartal året før. (Samlet norsk bistand i 2006 var 18 milliarder kroner). En annen løsning er, slik EUs finansministre har foreslått, å innføre en ekstraskatt på oljeselskapenes profitter når

energiprisene er høye. En slik beskatning kan i tillegg medføre at olje- og gasselskapene investerer mer i fornybar energi og demper veksten i oljeutvinningen.

Et fjerde alternativ er knyttet til den særnorske situasjonen med et enormt statlig petroleumsfondet. Stabilt høye oljepriser gjør at petroleumsfondet (Statens Pensjonsfond) i løpet av 2007 vil være verdt 2000 milliarder kroner. Her finnes allerede et styringsinstrument i form av de etiske retningslinjene. Utfordringen er å innføre andre indikatorer på oljeformueforvaltning enn nasjonal finansiell avkastning.

3.2 Norge som miljønasjon: vårt klimapolitiske ansvar

Forbruket av fossil energi i verden er et stort miljøproblem. Utslippene av klimagasser per innbygger i Norge er dobbelt så høye som verdensgjennomsnittet. Det er et etisk dilemma at de som i dag slipper ut minst klimagasser er de som vil rammes hardest av klimaendringene. Og fordi disse landene har mindre ressurser, er de mer sårbare og har mindre evne til å tilpasse seg. Norge har tjent seg svært rike på oljesalg og tilhørende CO₂-utslipp, selve årsaken til at klimaendringene rammer. Med høye utslipp, en stor olje- og gassektor, og en solid økonomi har Norge både et større ansvar for klimaproblemet og bedre muligheter enn de fleste andre land til å gjøre noe med det. Norske politikere er i all hovedsak enige om at klimatrusselen er en av vår tids største farer, men dette følges ikke opp av politikk på området som svarer til problemets alvorlighet.

Norges velstand er bygget på billig tilgang på energi. Rimelig og bærekraftig energi er viktig for utvikling. Norge bør nå gå foran og både sette et godt eksempel ved å vise at det er mulig å kutte utslippene, samt å utvikle klimavennlig teknologi som også andre land kan nyte godt av. Det kan gjøre det lettere for andre land å redusere sine egne utslipp. Satsingen på alternativ energi må stå i bedre samsvar med det som i dag brukes på petroleumssektoren. Det er teknologioptimisme som råder i klimadebatten i dag, men til syvende og sist er Norge og verden avhengig av at vårt forbruk av olje må ta slutt. Hittil har ikke teknologien gitt oss CO₂-frie løsninger for gass og kull, og selv om dette vil skje, vil oljen fortsette å skape global oppvarming i tiden som kommer. Dersom man vil redusere utslippene av klimagasser, så er det på sikt kun nye fornybare løsninger som gjelder. Det bør således diskuteres produksjonstak på olje- og gassutvinning i Norge av hensyn til miljøet og klimaet.

Sammenhengen mellom miljø og fattigdom diskuteres også lenger bak i denne rapporten (se kap 4.1). Brundtlandkommisjonens rapport *Vår Felles Framtid* fra 1987 beskriver hvordan en bærekraftig utvikling er en utvikling som dekker *grunnleggende menneskelige behov*. For at framtidens generasjoner skal kunne dekke sine behov, må imidlertid dagens mennesker begrense sine inngrep i naturmiljøet og sitt forbruk av ikke-fornybare ressurser. Økt forbruk i de fattige landene må kombineres med redusert forbruk i de rike land. Det er dessuten viktig at landene i sør ikke gjør de samme feilene som landene i nord har gjort. Utviklingslandene må sikres tilgang på energi og infrastruktur for å dekke grunnleggende menneskelige behov, men disse energibehovene må dekkes primært gjennom økt bruk av fornybare energikilder som solenergi, bioenergi, og vind. For at dette skal skje må de rike landene sørge for teknologioverføring til utviklingslandene for å utnytte slike fornybare energikilder. Norge bør støtte konkrete prosjekter og bidra til finansiering av nye fornybare energikilder i utviklingsland. I tillegg bør Norge arbeide for å reformere utlånspolitikken i de globale finansieringsinstitusjonene for å kanalisere støtte bort fra fossilt brensel og over til fornybar energi. Det norske petroleumsfondet må flytte sine investeringer fra selskaper som tjener sine penger på en virksomhet som forsterker disse klimaendringene, og heller investeres i selskaper som bidra til å *løse* klimaproblemene. En større andel av inntektene fra

petroleumsfondet bør settes av til klimaforskning, samt andre tiltak for å redusere klimagassutslippene.

Når mange nok ser nødvendigheten av fattigdomsreduksjon og miljøvennlig og bærekraftig energiutvikling, så vil verdenssamfunnet reagere. Hensiktsmessige og gode løsninger for en global finansiering av de nødvendige investeringene vil søkes. Norge kan velge å sitte på pengesekken og vente til vi tvinges til å bidra. Dette vil imidlertid i en akselererende grad svekke Norges omdømme, og norske tiltak vil bli sett på som å lappe på skadene. En proaktiv holdning vil styrke Norges omdømme og plassere oss i forkant i forhold til teknologiutvikling for å produsere ren energi. Og mye viktigere enn dette allikevel: Det vil føre til at brede befolkningsgrupper løftes ut av fattigdom.

3.3 Norge som fiskeri- og landbruksnasjon: handelspolitikken

Norsk handelspolitikk bør ikke hindre utviklingslandenes muligheter til å bruke de samme politiske virkemidlene som har vært avgjørende i vestens økonomiske utvikling.

I WTO-forhandlingene har Norge gjort lite for å forandre på dagens romslige og dårlige sorterte subsidieverktøykasse. OECDs samlede subsidienivå utgjør i dag fem ganger så mye som all bistand. Det framlagte forhandlingstilbudet fra EU og USA innebærer at ingen av dem trenger å redusere det samlede subsidienivået i noen vesentlig grad.

De 49 fattigste landene i verden (MUL) har toll og kvotefritak for alle EBA – varer (dvs. all eksport unntatt våpen) som eksporteres til Norge. For de andre fattige landene er det gjennomsnittlige tollnivået for jordbruksprodukter relativt høy. Det viser seg imidlertid at det holder ikke med å gi null-toll til de minst utviklede landene (MUL). I Norge har dette resultert i et importnivå på 0.01-0.02 %. Samtidig importerer vi hovedvekten av våre landbruksprodukter fra EU. Slike null-toll ordninger må derfor suppleres med kapasitetsbygging og særskilte avtaler mellom importør og eksportør som likevel ikke hindrer utvikling av konkurranseevnen. Det må arbeides for en vridning av norsk import fra EU og mot utviklingsland.

Norges posisjon i forhandlingene i WTO om fisk (NAMA- forhandlingene) vil resultere i overutnyttelse av fiskeriene ved sterke insentiver for økt fiske, som med stor sannsynlighet kan føre til overfiske i eksporterende land uten gode forvaltningsregimer. FNs mat og landbruksorganisasjon FAO anslår at så mye som 75 % av globale marine fiskebestander nå er fullt utnyttet, overutnyttet eller utryddet.

Mye har blitt sagt om motsetningen i Norges defensive holdning på landbruk versus offensiven på fisk. Det er ikke i seg selv inkonsekvent av Norge å fremme offensive interesser innen fiskeriforhandlingene og defensive interesser innen landbruksforhandlingene, men argumentasjonen må være redelig. Dersom Norge vil beskytte sitt landbruk ut fra argumenter som matsikkerhet, burde vi også bidra til at utviklingslandene får beskytte sin matsikkerhet på fisk (slik Soria Moria erklæringen har vedtatt). Matsikkerhet er ikke mindre viktig for en type mat (fisk) enn en annen type mat (melk, kjøtt og korn) eller for en gruppe land (utviklingsland) enn en annen gruppe land (i-land). Norges argument om matsikkerhet synliggjør en konflikt mellom lokal/nasjonal og global bærekraftig utvikling. En vesentlig del av eksporten konkurrerer heller ikke med norsk produksjon, noe som taler for at Norge burde kunne lempe på sine tollrestriksjoner.

3.4 Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett på Norges rolle i den globale økonomien og i arbeidet for en mer bærekraftig verden. Norge har et særlig ansvar i forhold til:

- å forvalte sine oljeressurser og rikdommer slik at de kommer fattige til gode: Norge bør søke å bruke petroleumsfondet på innovative måter for å bringe et nytt fokus i solidaritets- og energidebatten.
- å gå foran i klimapolitikken ved å vise at det er mulig å kutte utslippene, samt å utvikle klimavennlig teknologi som også andre land kan nyte godt av.
- å lempe på sine tollrestriksjoner slik at flere fattige land kan få solgt sine landbruksvarer på det norske markedet. Norsk import må i større grad vris fra EU og mot utviklingslandene.

Kap 4: Byggestein for en mer rettferdig og bærekraftig verden.

Som beskrevet flere ganger er det gode grunner til å være kritisk til Verdensbanken, WTO og Det internasjonale pengefondet. Til sammen utgjør dette allikevel arenaer hvor landene arbeider sammen og kan utrette mye. Den realismen som forfektes i dette dokumentet er grunnleggende forskjellig fra den klassiske politiske realismen. Mens den klassiske realismen ønsker å bevare den rådende maktbalansen ønsker tilnærmingen i dette dokumentet å lete etter realistiske og gjennomførbare muligheter for endring.

I dette kapittelet ser vi verden med utgangspunkt i de dominerende strukturer og gjennom den økonomiske globaliseringens linser, men vi diskuterer måter disse strukturene og systemene kan modifiseres, endres og komplementeres på. Kapittelet forsøker å fylle ut på noen områder som AGAPE-dokumentet ikke snakker så mye om. Kapittelet er også en innledning til kapittel 5 og 6 om de globale handels og finansinstitusjonene.

4.1 Miljø og natur må ligge til grunn for utviklingspolitikken

Klimakonvensjonen og andre sentrale miljøavtaler som biodiversitetskonvensjonen og ulike konvensjoner som regulerer miljøgifter må i størst mulig grad legges til grunn for utviklingspolitikken. I tillegg påpeker Agenda 21 at industrialiserte ansvar har et spesielt ansvar for gjøre sitt produksjons- og forbruksmønster mer bærekraftig.

Nummer 7 av FN's tusenårsmål "Sikre miljømessig bærekraft" fokuserer først og fremst på tilgangen til rent vann og forbedring av livssituasjonen til mennesker som lever i slumområder. Å sikre menneskers grunnleggende behov er selve kjernen i en bærekraftig utvikling. Samtidig er det viktig at mennesker sikres en miljøvennlig vei ut av fattigdommen som hele kloden kan tåle. Alvorlige globale miljøproblemer som klimaendringer og tap av biologisk mangfold forteller oss at kloden som helhet ikke kan fortsette å vokse slik landene i Vesten har gjort hittil. Tar utviklingslandene etter vår utviklingsvei, fortsetter vi forbi jordens tålegrense og skaper irreversible miljøskader. Uansett hva de rike landene gjør fremover, har klimaendringene allerede begynt å få konsekvenser, og det er de fattigste landene som rammes verst. Klimaendringer står i fare for å underminere utviklingsarbeidet i mange av de fattige landene. Dette betyr ikke bare at arbeidet med å redusere klimagassutslippene bør være en av verdenssamfunnets mest prioriterte oppgaver fremover, det betyr også at landene i Sør må få hjelp til å tilpasse seg klimaendringene (som den rike verden har påført dem). Hovedmålet i kampen mot fattigdom må være å sikre at fattigdomsreduksjon og miljø går hånd i hånd. Dette forplikter også de internasjonale handels- og finansinstitusjonene.

Konflikten mellom handel og miljø er tydelig i mange sammenhenger. WTO-regimet har ikke klart å integrere miljøhensyn i tilstrekkelig grad, selv om de har bærekraftig utvikling som en av sine målsettinger, og selv om miljøhensyn er reflektert i de generelle unntaksartiklene til WTO-avtalene. Erfaringene hittil viser imidlertid at bærekraftig utvikling innad i WTO, eller i andre internasjonale beslutningsfora, sjelden er noe sentralt vurderingskriterium. Under Verdenstoppmøtet om bærekraftig utvikling i Johannesburg i 2002 var det tøffe forhandlingene om styrkeforholdet mellom miljøavtaler og handelsregler. Norge bidro til at WTO-regimet ikke ble overordnet miljøregimene, men det ble ikke sagt at miljøavtalene skulle ha forrang. Dette understreker viktigheten av å sikre at godt begrunnede miljøavtaler ikke svekkes av regler som skal sikre frihandel og kortsiktige økonomiske interesser. Her er ikke bare flere av I-landene motstandere, men også mange av Utviklingslandene. Utviklingslandene frykter bl.a. at slike miljøregler kan bli brukt for å stenge deres varer ute fra industrilands markeder. Det gjenstår mye arbeid for å sikre at WTO bidrar til en bærekraftig utvikling. Men målet må være klart: Bærekraftig utvikling må gjøres til en integrert del av beslutningstakingen internasjonalt, gjennom å støtte nye nettverk og konsepter for bærekraft i handel og investering.

Siden Verdensbanken spiller en så viktig rolle i arbeidet med fattigdomsreduksjon, er det helt essensielt at banken tar miljøet på alvor. Verdensbanken må sørge for at miljøkrav er en betingelse i sine utlån. Mange utviklingsland har vært skeptiske til å låne penger til miljøformål. De mener dette primært bør løses igjennom GEF (GEF -Global Environment Facility- drives av Verdensbanken, UNDP og UNEP og støtter prosjekter i utviklingsland som skal løse globale miljøproblemer). Verdensbanken bidrar i dag ikke til å hjelpe utviklingslandene til å finne en miljøvennlig vei ut av fattigdommen. Mens Verdensbanken (IBRD/IDA) økte sin utlån til energisektoren fra 1,8 milliarder US-\$ i 2005 til ca 3 milliarder US-\$ i 2006, så hadde andelen lån til nye fornybar energi (unntatt GEF) sunket fra 139 Millioner US-\$ i 2005 til 136 Mio US-\$ i 2006.¹⁵ Verdensbankens lån til ny fornybar energi i 1994 var 270 Mio US-\$, mer enn to ganger det som brukes i dag. Finansieringen til fornybare energiprojekter utgjør mindre enn 5 % av bankens overordnede prosjekter til energi i regnskapsåret 2006.

Fornybar energi og energieffektivitet gir både en ren og trygg energiforsyning samtidig som den vil gi kunne gi gode økonomiske og miljøvennlige konsekvenser. Det bør forventes at Verdensbanken i årene som kommer legger om sin utlansprofil i en mer miljøvennlig retning og trapper opp sin satsing på fornybare og klimavennlig energi.

Selv om Verdensbanken og WTO i sterkere grad skulle ta miljøansvar, er det også viktig at det finnes en sterk global institusjon som jobber med miljø. Et forslag i så måte er å oppgradere FNs miljøprogram (UNEP) til en verdens miljøvernorganisasjon, som skal arbeide for internasjonale miljøstandarder og effektive kontrollordninger.

4.2 Menneskerettigheter og staters ansvar

Parallelt med å jobbe for reformer i institusjonene, er det også viktig å jobbe for en bedre balanse globalt mellom institusjoner som legger til rette for handel og velferd og institusjoner som arbeider for sosiale mål, som fattigdomsreduksjon, miljø og menneskerettigheter. Det er ting de globale handels- og finansinstitusjonene ikke kan gjøre, men som bør styres av andre og mer egnede institusjoner. Et særs viktig oppdrag for kirker og sivilsamfunn er å hjelpe

¹⁵ Kilde: Forum for Utvikling og Miljø

verdenssamfunnet med å få på plass et sterkere og mer forpliktende globalt menneskerettighetsregime.

FN-pakten forplikter medlemsstatene til å sikre menneskerettighetene og de grunnleggende frihetene for sine innbyggere og gir FNs organer en del av ansvaret for at dette blir gjennomført. Arbeidet for menneskerettighetene er imidlertid sensitivt i FN-sammenheng, og mange land ønsker ikke at FN skal spille en sentral rolle her. Dagens menneskerettighetsregime, som fokuserer på juridiske avtaler og statsansvar, kan imidlertid gi effektiv beskyttelse mot de negative konsekvensene av globalisering. Økt støtte til menneskerettighetsprinsipper må derfor følges opp i praksis gjennom globale overvåkingsmekanismer og nasjonal implementering. Det nylig opprettede Menneskerettighetsrådet i FN (2006) er viktig i så måte. Rådet er direkte underlagt Generalforsamlingen og innebærer således en oppgradering av FNs menneskerettighetsarbeid i forhold til dagens Menneskerettighetskommisjon. Rådet skal være et permanent organ og ikke bare møtes til sesjon en gang i året, noe som gjør at rådet på en helt annen måte enn Kommisjonen kan overvåke menneskerettighetssituasjonen i verden. Alle FNs medlemsstater skal legges under periodisk menneskerettighetskontroll, og her har frivillige organisasjoner og kirker en viktig oppgave i å gi Rådet informasjon og materiale om menneskerettighetssituasjonen rundt omkring i verden.

En annen viktig aktør i det globale menneskerettighetsarbeidet er den internasjonale arbeidstakerorganisasjonen ILO, som arbeider for å styrke arbeideres rettigheter. Kirker har en viktig oppgave i å kreve at deres regjeringer ratifiserer og overholder ILO konvensjonene. Ikke bare må ILO forbedres, men hele menneskerettssystemet må oppjusteres gjennom en revurdering av hva som ligger i statens ansvar. Det må i tillegg defineres et tydelig ansvar for ikke-statlige aktører som flernasjonale selskaper og internasjonale finansielle institusjoner.

En ukontrollert markedsøkonomi fører til menneskerettighetsbrudd. Selv om Corporate Social Responsibility (CSR) er blitt et honnørord som alle selskaper vil smykke seg med, finnes det ingen internasjonale avtaler i dag som effektivt regulerer og overvåker bedriftenes virksomhet. Juridisk bindende internasjonale retningslinjer med innebygde sanksjonsmekanismer vil øke presset på de verste selskapene som ikke påvirkes av FNs Global Compact, OECDs retningslinjer eller andre frivillige initiativ til å endre atferd, og som av ulike grunner ikke rammes av straffeloven. Norge var pådriver for vedtaket om å etablere et bindende rammeverk for bedrifters samfunnsansvar under miljøtoppmøtet i Johannesburg i 2002. Det videre arbeidet innenfor FN må fortsatt gis høy prioritet, og parallelt bør statene følge oppfordringen fra FNs generalsekretær om å utarbeide nasjonale retningslinjer. Jo flere land som har nasjonale retningslinjer, desto større vil innvirkningen på globale miljø- og utviklingsproblemer.

For at menneskerettighetene og andre internasjonale traktater skal etterleves, må det etableres gode stater som respekterer verdien av demokrati og rettsstat. Det er viktig å tenke forholdet mellom overnasjonalitet på den ene siden og nasjonale og lokale myndigheter på den andre på en koherent og forståelig måte. Velfungerende offentlige myndigheter er en forutsetning for å kunne ivareta nasjonale interesser i det multilaterale samarbeidet. Et problem i store deler av den fattige verden er fraværet av demokratiske prinsipper og verdier. For eksempel vil bekjempelse av korrupsjon kreve effektive etterforskningsorganer og uavhengige domstoler, og uavhengige og representative myndighetsorganer er nødvendige for å gi borgerne et effektivt rettighetsvern. Her har kirker en viktig rolle å spille i å forsvare rettsstaten og å jobbe

for et vitalt sivils samfunn. Dette gir ikke bare grunnlag for en vei ut av fattigdommen, det er et bidrag til en mer stabil og trygg verden.

4.3 Globalt demokrati

Demokratiets evige dilemma er motsetningen mellom borgernes innflytelse og muligheten for å ta effektive beslutninger. Dette dilemmaet vokser med globaliseringen. Mer av den økonomiske makten befinner seg utenfor statlig kontroll og utenfor landets grenser. Globalisering innebærer generelt at folkevalgt myndighet i de enkelte land blir redusert, til fordel for overnasjonale organer utad og utøvende makt, statlig forvaltning og sterke markedsaktører innad. Globaliseringen fører på flere områder med seg en begrensning av det politiske handlingsrommet, men utviklingen bringer også med seg nye muligheter til å løse store felles utfordringer som klimaendringer, ideologiske og kulturelle konflikter, fattigdomsproblematikk og Hiv/Aids. Skal vi løse det 21. århundrets problemer er det nødvendig med bindende reguleringer på globalt nivå. Og det er nødvendig med sanksjoner mot dem som bryter med dem. Vi trenger mer overnasjonalitet. AGAPE-dokumentet nevner knapt FN, men et velfungerende FN - en god og legitim overnasjonal løsning - burde være helt i kjernen av hva verdens kirker og sivilsamfunn må jobbe for.

I dag er de overnasjonale institusjonene ikke gode nok eller demokratiske nok til å løse felles globale utfordringer, og denne erkjennelsen har ledet til at FN nå er i ferd med å reformere seg selv. Selv om FN langt fra er perfekt, er det vanskelig å etablere et fullgodt system for overnasjonale styring uten FN. Ingen annen internasjonal organisasjon har det globale utsyn, det virkemiddelapparat og den autoritet som FN har. FN gir en konkret anledning til å sette medlemslandenes utenriks- og utviklingspolitikk i et helhetlig og sammenhengende perspektiv.

Hovedproblemet for FN er mangel på demokrati. Problemet er først og fremst at Sikkerhetsrådet er sammensatt i forhold til hvordan verden så ut etter 2. verdenskrig. Til dette kommer også det faktum at vetoretten i Rådet har gjort FN handlingslammet i mange sammenhenger og at organisasjonen er udemokratisk finansiert. I arbeidet for å oppnå en større grad av globalt demokrati må også Verdensbanken og Det Internasjonale pengefondet (IMF) underlegges demokratisk styring av FNs medlemsland (mer om dette i kapittel 6).

I arbeidet med å finne frem til gode overnasjonale ordninger og institusjoner er det viktig at ikke vesten presser sine løsninger ned på resten av verden. Reformarbeidet må særlig ta hensyn til mindre aktører og fattige land. Det må jobbes for en *kvalifisert pluralisme*, der man arbeider for gode styresett, men ser lenger enn vestlige idealer om demokratisk legitimitet. Konkrete institusjoner må kunne fungere under ulike demokratiske og kulturelle forhold og sette individer i stand til å delta og å kritisere den politikken som føres. Det overordnende målet med slike globale og overnasjonale institusjoner er at de må på en bedre måte i dag inkludere befolkningene og sivilsamfunnet på det internasjonale plan. Borgerne må sikres deltagelse i mye større grad for å forhindre voksende utilfredshet og for å gi FN større legitimitet og aksept rundt om i verden.

4.4 Bistand

FNs tusenårs mål nummer 1. er å utrydde ekstrem fattigdom og sult. Før 2015 skal andelen av befolkningen som tjener mindre enn 1 USD per dag halveres. I samme periode skal andelen av befolkningen som lider av sult halveres. Skal en lykkes med dette målet må bistanden økes, men det må også tenkes nytt om bistand. Altfor mye av bistanden har blitt kanalisert inn i mislykkede prosjekter i korrupte regimer. Det er viktig at menneskerettighetene ligger til

grunn for fattigdomsbekjempelse og for den bistanden som gis. Bistandsaktører må dessuten alltid ta hensyn til lokale kontekstspesifikke forhold, og en må forsikre seg om at pengene når frem til dem som virkelig trenger dem. En formell anerkjennelse av fattiges rettigheter til land og andre livsoppretholdende ressurser er avgjørende. Sammen med de grunnleggende menneskerettighetene er jordreform/omfordeling viktig for å gi fattige råderetten over sin egen utvikling. Norge spiller en sentral rolle i det arbeidet som skjer i Kommissjonen for formalisering av fattiges rettigheter, og vi har dermed et spesielt ansvar for å sikre at legitime representanter for de fattige deltar og blir hørt her og i andre fora hvor dette diskuteres.

Den rene bistanden må også suppleres med investeringer fra næringslivet. For fattige utviklingsland vil adgang til markeder være viktigere enn bistand. Men, bistanden kan hjelpe disse landene til å få tilgang til markedene. Ikke minst er det viktig å se på hvordan bistanden kan utvikle regionale markeder og støtte sør-sør handel. Bistand kan fremme handel dersom den bygger opp utviklingslandenes egen kapasitet og kompetanse. Bistanden kan rettes inn mot å fremme infrastruktur som bedre veier, teknologioverføring og hjelp til å utvikle egne fornybare energikilder. Skal bistanden lykkes, må en i økende grad også prioritere det institusjonelle og juridiske rammeverket i landene til å ta imot og gjøre nytte av bistanden.

Bistand kan i seg selv ikke løfte land ut av fattigdom. Bistand kan derimot bidra vesentlig til å hjelpe fattige befolkninger og styrke nasjonale institusjoner som fremmer utvikling. Dette må skje gjennom både det bilaterale og det multilaterale utviklingssamarbeidet.

Utviklingspolitikk må dypest sett bidra til rammevilkår som gjør det mulig for enkeltmennesker å livberge seg selv, for lokalsamfunn og frivillige sammenslutninger å mobilisere rundt egne interesser, og for nasjoner å bli økonomisk selvhjulpne og i stand til å ta vare på alle egne borgere.

4.5 Oppsummering

I dette kapittelet har vi forsøkt å peke på at den økonomiske globaliseringen ikke bare krever reformer av de globale handels- og finansinstitusjonene, men også at det må jobbes parallelt med globalt demokrati, menneskerettighets- og miljøstandarder, samt tenke nytt om bistanden. Vi har særlig lagt vekt på følgende momenter:

- Det må være et hovedmål i kampen mot fattigdom å sikre at fattigdomsreduksjon og miljø går hånd i hånd. Verdensbanken og WTO må integrere miljøhensyn i sine programmer og regelverk.
- Kirker og sivilsamfunn må hjelpe verdenssamfunnet med å få på plass et sterkere og mer forpliktende globalt menneskerettighetsregime.
- Det må jobbes for gode og legitime overnasjonale, globale, demokratiske løsninger.
- Bistand er fortsatt nødvendig for å hjelpe utviklingslandene ut av fattigdommen – men bistanden må i større grad hjelpe land til å få tilgang til markeder og å bygge opp landenes egen kapasitet og kompetanse.

Ut fra kjernen i kirkens tro på én Gud som har skapt verden og på menneskets ukrenkelighet springer det ut et engasjement som både må være helhetlig og ta hensyn til konkrete utfordring. Det å se den økonomiske globaliseringen i sammenheng med et truet skaperverk, menneskets rettigheter, kravet om ansvar og medbestemmelse og hjelp til utvikling er båret av en slik grunnleggende tilnærming. Denne tilnærmingen ligger i bunnen også når vi nå tar for oss de globale aktørene og utfordringene innenfor global handel og finans.

Kapitel 5: Rettferdig handel

Vi har til nå sett på de generelle spørsmålene knyttet til økonomisk globalisering, på kirkens rolle og selvforståelse i lys av globaliseringen, på Norges særskilte utfordringer og ansvar og på noen byggesteiner som fyller ut det bildet som kommer fram i AGAPE-dokumentet. I de følgende to kapitlene skal vi konsentrere oss om de sentrale institusjonene innenfor global handel og finans. Vi har tidligere understreket at det på lang sikt vil være nødvendig å arbeide for å endre selve strukturene for global samhandling innenfor disse områdene. Vi har samtidig pekt på at veien dit ikke går gjennom et frontalangrep på dagens system, men gjennom å konfrontere markedsfundamentalismen som bærende ideologi. På kort sikt vil dette måtte skje innenfor dagens institusjoner og regelverk. Fokuset i de følgende to kapitlene vil derfor være på ønskelige endringer innenfor disse.

5.1. Hva er rettferdig handel?

Som del av den globale kirke bør vi støtte arbeidet for en økonomi som står i livets tjeneste. Økonomisk rettferdighet kan ikke reduseres til å bety et regelsett som bygger på *like muligheter* for alle: En slik prinsipiell likhet har ofte styrket posisjonen til den allerede sterke, og stimulert til fremveksten av makteliter som undertrykker og utbytter andre. Dette kapitlet fokuserer på internasjonal handel generelt og det multilaterale handelsregimet i Verdens handelsorganisasjon (WTO) spesielt. Hovedargumentet i det som følger er at WTO har mange mangler som det først og fremst er de rike landenes ansvar å gjøre noe med.

Så langt vi kan se tilbake i menneskets historie har det eksistert former for handel, mellom enkeltmennesker, mellom grupper og stammer og etter hvert mellom land og stater. Dette bygger på en grunnleggende innsikt om at handel kan forbedre menneskers levevilkår gjennom deling av jordens ressurser og gevinsten av menneskers arbeid, og at handel kan stimulere til økonomisk utvikling og utveksling av ideer på tvers av kulturelle, etniske og geografiske grenser. Handel understreker menneskers gjensidige avhengighet og kan slik bidra til å sikre fredelig sameksistens mellom folk og nasjoner. Men handel kan også ødelegge relasjoner, skape og opprettholde ulikhet, og lede til uverdighet, fattigdom, vold og konflikt. Kirkens forpliktelse bør være å arbeide for *rettferdighet i global handel*.

Spørsmålet er ikke om man skal drive handel, men *hvordan* man skal drive handel. Når vi i denne sammenhengen tenker handel, så er ikke handel et mål i seg selv. Den må ses på som et middel for å fremme menneskelig verdighet, bærekraftige samfunn og økonomisk rettferdighet. Ellers legitime siktemål som økonomisk effektivisering og vekst kan ikke rettferdiggjøre en handelspolitikk som undergraver fattiges rettigheter. Globale handelsregler er rettferdige i den grad de frembyr positive muligheter til fattige, svarer til deres behov og bidrar til at deres rettigheter innfris.

AGAPE-dokumentet er en relevant analyse av de skadevirkningene dagens handelssystem fører til. Vi må samtidig sammenholde den kritikken som er uttrykt med at en rettferdig handel mellom landene er en mulighet for vekst i utviklingslandene. Dette skjer når utviklingslandenes rett til beskyttelse av egne markeder kombineres med økte muligheter til å selge sine produkter i de rike landene. Det er derfor viktig at de rike landene avskaffer progressive tollbarrierer som øker med graden av videreføring. Disse barrierene holder utviklingslandenes industrialiseringsprosesser nede. De rike landene må samtidig slutte med å presse ned tollbarrierene i sør for å få markedsadgang for sine produkter. Vi må tillate de fattige landene et politisk rom til å bygge opp lokal industri og landbruk i et skjermet marked. De landene som i dag er rike har på samme måte gjennomgått ulike utviklingsfaser der forskjellige typer og grader av beskyttelse og proteksjonistiske virkemidler ble anvendt.

Det er ikke noen motsetning mellom bruk av høyere tollsatser til beskyttelse av fattige land på den ene siden og reduksjon av subsidier, som resulterer i dumping, på den andre. Bruk av tollbarrierer fungerer som vern av fattige lands landbruk og markeder. Argumenter for verdien av fattige lands tollvern bør ikke brukes som argument mot behovet for subsidiereform. En reform av regelverket rundt tillatte subsidier har som hensikt å avverge at overproduksjonen av subsidierte landbruksvarer dumpes i fattige land. Dette vil skape nye markeder, og derfor også nye muligheter for fattige bønder. For at subsidiene ikke indirekte skal gå til eksport og dumping, bør subsidiene innrapporteres til WTO og overvåkes nøye. Videre må de såkalt ikke-handelsvridende subsidiene i WTO revideres slik at det ikke hersker tvil om denne landbruksstøtten kan føre til dumping. Det finnes i dag ingen slik overvåking. Det bør arbeides for både reform av dagens subsidieregime og fleksibilitet i tollreglene for fattige land, slik at multilaterale selskaper får begrenset handlingsrom.

5.2 Multilateralisme i Verdens handelsorganisasjon (WTO) versus bilateralisme.

WTO omfatter tre hoveddeler:

1. handel med industrivarer (GATT) som er inndelt i
 - a. industrivarer inkludert fisk (NAMA)
 - b. og landbruksvarer (AoA),
2. handel med tjenester (GATS)¹⁶
3. beskyttelse av intellektuell eiendomsrett (TRIPS)¹⁷

I likhet med AGAPE-dokumentet mener vi at avtalene for handel med tjenester og beskyttelse av intellektuell eiendom (GATS og TRIPS) i høy grad har bidratt til å sikre multilaterale selskaper retten til å kontrollere verdens sosiale, finansielle, energirelaterte og kulturelle tjenester på en måte som ikke tjener fattige lands interesser. Siden det er svært liten sannsynlighet for at det multilaterale rammeverket som er etablert skal forsvinne med det første, er det viktig at det kjøres et dobbelt løp. På den ene siden må det arbeides mot en aggressiv liberalisering innenfor tjenesteavtalen og en fjerning av TRIPS fra WTO-rammeverket. Samtidig er det viktig i dagens situasjon å lete etter løsningene på disse problemene innenfor det multilaterale rammeverket som allerede er etablert.

5.3 Intellektuell eiendomsrett (TRIPS)

14.november 2001, i Qatars hovedstad Doha, sluttet WTOs ministerkonferanse seg til Doha-erklæringen om TRIPS-avtalen og allmenn helse. Dette representerte et stort steg i riktig retning. TRIPS rammeverket fikk da innebygd en viss fleksibilitet som gjør utviklingslandene i stand til å benytte seg av generiske kopier, gjennom tvangslisensiering og parallell import, selv om TRIPS også har lagt store begrensninger på produksjon av slike kopimedisiner.

Samtidig med disse framskrittene arbeider multilaterale selskaper for å utvide sine patentrettigheter til f.eks. å omfatte avlsmetoder som ikke innebærer endring av gener, men tradisjonelle metoder satt i system. For eksempel har det multinasjonale jordbruks-selskapet Monsanto søkt World Intellectual Property Organization¹⁸(WIPO) om patent på griseavl. Dette strider mot et sentralt prinsipp innenfor både kristen tro og andre religioner om umuligheten av å ta patent på liv. Like viktig som dette prinsippet er at dette i tillegg kan få

¹⁶ General Agreement on Trade in Services

¹⁷ Trade Related Intellectual Property Rights

¹⁸ WIPO hadde hovedansvar for regulering av intellektuelle eiendom før WTO ble etablert.

store økonomiske konsekvenser for mennesker i fattige land. Det er også et problem at nasjonale regelverk i økende grad åpner for utvidete rettigheter til multinasjonale selskaper. For eksempel har Monsanto med suksess saksøkt en bonde i Canada for bruk av patentert frø som ble spredt av vinden.

Et annet stort problem er at for lite ressurser settes inn på å utvikle medisiner og vaksiner mot sykdommer som rammer mennesker i fattige land. Når markedslogikken får lov til å råde grunnen alene innenfor dette feltet, så fører det til at sykdomsbekjempelse for de med lavest kjøpekraft ikke prioriteres. Noe gjøres for å bøte på dette gjennom FN rammeverket¹⁹ og gjennom innovative finansieringsmekanismer,²⁰ men langt fra nok.

Innen TRIPS er regulering av patenter en av hovedoppgavene.²¹ TRIPS omfatter både patenter på medisiner innen farmasisektoren og på planter i landbrukssektoren. Når det gjelder patenter, både innen farmasi og landbrukssektoren, er en av de mest urovekkende utviklingene for tiden de bilaterale avtalene²² som inngås mellom mektige land i nord og utviklingsland. Disse avtalene går ofte mye lenger enn de multilaterale avtalene og har ikke den samme gjennomsiktighet. På grunn av ulikt styrkeforhold mellom avtalepartene blir disse avtalene ofte til gjennom et press fra den sterkeste parten. Andre utfordringer knytter seg til harmonisering av nasjonale regelverk (WIPO), og faktisk utfordringer i forhold til implementering av TRIPS fleksibiliteten i fattige land.

Argumenter som brukes av store multinasjonale selskaper er at patenter er motivasjonen deres for å utvikle nye produkter. Dette viser den rendyrkede markedslogikkens svakhet, og dreier seg i prinsippet i høyeste grad også om proteksjonisme og beskyttelse av monopolsituasjoner.²³ For tiden jobbes det på ulike nivå med alternativer til dagens patentregime. Det arbeides f.eks. for å få til såkalte 'patent pools,' som er et nyttig redskap spesielt innen farmasi. Dette fordi man trenger mange patenter for å produsere et produkt. Patentholdere oppfordres da på frivillig basis til å gi tilgang på det patentet som må til for å produsere en bestemt medisin. Slik kan også generiske produsenter få tilgang på disse. Det arbeides også for på andre måter å presse ned prisene på medisiner, samt for å fremme forskning på vaksiner som er helt avgjørende for sykdomsbekjempelsen i fattige land.

5.4 Tjenestehandel (GATS)

Tjenesteavtalen (GATS) er så etablert at det per i dag virker urealistisk å få den ut av WTO. Det er også en del store utviklingsland, for eksempel India som ser verdien av denne avtalen. Grunnen til dette er både fordi de selv er eksportører av tjenester, spesielt IT, og fordi de ønsker adgang for midlertidig opphold for personer som vil oppholde seg i et annet land for en kortere periode for å jobbe med tjenesteyting. Når det gjelder tjenester som vann, sanitær, helse og utdanning, er det grunn til å være svært kritisk til at utviklingsland på noen måte skal presses til å liberalisere disse sektorene. Det er i denne sammenheng grunn til å være svært glad for at den norske regjeringen valgte å trekke sine krav til utviklingsland innen vann,

¹⁹ Global Fund, GAVI

²⁰ UNITAID

²¹ I tillegg inkluderer TRIPS også copyright, trademarks og industriell design.

²² f.eks. USA-Singapore

²³ Jf. den tilnærmede monopolsituasjonen Microsoft har nytt godt av i mange år i forhold til dataprogramvare.

utdanning og energi. På et skapelsesteologisk grunnlag bør kirken bekjempe en utvikling der tilgang til fellesgodene underlegges markedslogikken.

Tjenestesektoren generelt og investeringer spesielt er inkludert i en rekke bilaterale avtaler²⁴. Dersom WTO ble borte, ville de rike landene, USA og EU spesielt, få fritt spillerom til å presse de fattige landene i bilaterale avtaler. De bilaterale European Partnership Agreements (EPAs) mellom EU og ACP landene²⁵ er et eksempel på hvordan uretten kan få fritt spillerom innenfor en bilateral ramme. Her presses utviklingslandene til å gå lengre enn i WTO, både innen tjenester, landbruk og spørsmål knyttet til investeringsbeskyttelse, konkurransepolitikk og gjennomsiktighet, de såkalte "Singapore Issues." EU forhandler for tiden ny bilateral avtale med flere afrikanske land, bl.a. Kenya. Avtalen inkluderer spørsmål som for eksempel rettigheter til investeringer som utviklingslandene i WTO har avslått å forhandle på. Slike avtaler er preget av langt mindre åpenhet både når det gjelder innholdet og når det gjelder det presset utviklingslandene utsettes for.

WTO systemet er langt fra perfekt og står overfor svært store utfordringer for å få på plass den utviklingsrunden som man lenge har lovet utviklingslandene. Fra et kirkelig perspektiv vil WTOs evne til å få denne runden på plass være noe av prøvesteinen for WTOs legitimitet innenfor det globale handelspolitiske regimet. I forhold til denne utfordringen vil det vise seg om de sentrale aktørene i nord har tatt inn over seg at aktørlikeverd betyr mer enn like muligheter i betydningen like regler.

På tross av alle svakhetene representerer WTO likevel en forutsigbarhet, åpenhet og rettsliggjøring som man ikke finner i bilaterale avtaler. Selv om utilbørlig press også utøves innenfor rammene av WTO, gir det multilaterale rammeverket større grad av innsyn, rettsliggjøring og forutsigbarhet i handelssystemet. Det som på dette tidspunktet er helt avgjørende er at det bygges inn en fleksibilitet i avtalene for utviklingslandene som gir dem handlingsrom til i perioder å velge løsninger som gir dem muligheter til å bygge opp egne tjenestesektorer. Dette kan for eksempel gjøres ved at utviklingsland blir unntatt fra den planlagte nødvendighetstesten. Denne testen er en mekanisme som søker å ta bort den nødvendige og eksisterende fleksibiliteten i GATS regelverk ved at landene må behovsprøve sosiale prioriteringer mot markedseffektivitet. Utviklingsland må i perioder få muligheten til å i perioder få gå tilbake på sine forpliktelser i forhold til markedsåpning innen tjenester dersom de har behov for å skjerme egne markeder av sosialpolitiske årsaker. Globaliseringen av tjenestehandel må ikke kun ses på som negativt. Denne liberaliseringen kan fungere positivt dersom den fører til teknologioverføring og utbygging av infrastruktur i utviklingslandene. Den fungerer negativt dersom den fører til at multilaterale selskaper etablerer seg kun for å tappe utviklingslandene for kapital.

I dag reguleres multinasjonale selskapers uheldige atferd i svært liten grad. WTO-forhandlingene sammen med IFI-enes betingelser har i mange utviklingsland banet veien for at utenlandske selskaper skal kunne etablere seg uten store hindringer. Nå må også WTO erkjenne at utviklingsland har andre behov for beskyttelse enn rike land. Saker ført i WTOs tvisteløsningspanel (US-Mexico Telecom case og Antigua-US Gambling case) viser at det er vanskelig både for utviklingsland og rike land å forutse alle konsekvenser av avtaler de har skrevet under på. Det er også viktig å anerkjenne utviklingslandenes rett til å gå tilbake på tjenesteavtalen dersom de på et senere tidspunkt skulle komme i en situasjon der de behøver å

²⁴ USA og den demokratiske republikken Kongo (1989), USA og Bangladesh (1989), USA og Mosambik (2005)

²⁵ Afrikanske, karibiske og Stillehavsland (African, Caribbean and Pacific Group of States).

beskytte en spesiell sektor for å bygge den opp. Regjeringsskifter og nye politiske prioriteringer får ingen reell effekt i disse landene dersom den forrige regjeringen allerede har bundet opp sine politiske prioriteringer i WTO. De rike landene må gi de fattige landene den muligheten vi selv hadde til å velge beskyttende løsninger under industrialiseringen.

5.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi forsøkt å peke på mulige reformer av ulike deler av verdens handelssystem i WTO og bilaterale avtaler, spesielt i forhold til intellektuell eiendomsrett og tjenestehandel. Vi mener disse reformene kan føre til en forbedring av utviklingslandenes handelsvilkår i form av et mer rettferdig handelssystem. Vi har her lagt vekt på følgende momenter:

- Fattige land må få tilgang på medisin til å bekjempe epidemiske sykdommer og andre sykdommer som truer store befolkninger
- Finansieringsordninger rettet mot utvikling av medisiner mot sykdommer som rammer utviklingsland særlig hardt må styrkes
- Det må legges til rette for at fleksibiliteten i TRIPS-regelverket faktisk kan benyttes av utviklingslandene
- Bilaterale avtaler må overvåkes slik at de ikke inneholder begrensninger for fleksibiliteten i TRIPS-avtalen
- Fleksibiliteten i GATS må opprettholdes og forbedres, ikke innskrenkes gjennom en nødvendighetstest av innenlands reguleringer
- Bilaterale avtaler må overvåkes slik at de ikke går lengre enn GATS og/ eller inkluderer Singapore-spørsmålene (investeringsbeskyttelse, konkurransepolitikk og gjennomsiktighet)
- Multilaterale selskapers investeringer i utviklingsland må begrense bedre i GATS
- Utviklingsland må få utvidede muligheter til å fravike avtaler om markedsåpning for å beskytte egen næringsutvikling når denne trues

Fra et kirkelig ståsted legitimeres et globalt handelspolitisk regime kun ut fra dets evne til å støtte undertrykte og marginaliserte menneskers og befolkningers evne til å løfte seg ut av fattigdom og av vilkår som ikke gjenspeiler deres gudgitte verdighet. For kirken er det ikke den økonomiske, men den menneskelige bunntinjen som teller. Det samme gjelder det globale finanspolitiske rammeverket.

Kapittel 6: Rettferdig finans

6.1 Hva er et rettferdig internasjonalt finanssystem?

Den norske regjering har i Soria Moria erklæringen sagt at "den multilaterale bistanden i økende grad skal forskyves fra Verdensbanken til utviklingsprogrammer og nødhjelpstiltak i regi av FN-organer. Norsk bistand skal ikke gå til programmer som stiller krav om liberalisering og privatisering." Kirken bør støtte regjeringen på dette. Spørsmålet er om kirken skulle gått enda et skritt lenger og krevd at Verdensbanken og IMF (IFI-ene) som sådan bør legges ned. AGAPE-dokumentet går langt i retning av å kreve dette. Mange vil hevde at det går et skille mellom aktørene i globaliseringsdebatten omkring dette spørsmålet.

Vi vil her hevde at spørsmålet om IFI-ene skal bestå eller legges ned ikke er presist nok stilt til å kunne besvares hensiktsmessig. Det problematiske ved dagens IFI-er er ikke at det finnes for mye overnasjonalitet innenfor det globale finanspolitiske regimet. Alternativet til et slikt regime ville med stor sannsynlighet blitt en kompleks og uoversiktlig vev av avtaler mellom de enkelte statene (bilaterale avtaler). Et slikt regime ville, slik vi tidligere også har pekt på,

kun tjene de mektigste statene og globale finanspolitiske aktørene. Det ville samtidig svekke muligheten for ansvarliggjøring, rettsliggjøring, forutsigbarhet og folkelig forankring av global finans. Bilaterale donorer opererer med mindre åpenhet og føler heller ikke samme forpliktelse til internasjonale konvensjoner for menneskerettigheter og arbeiderrettigheter. Vi trenger mer overnasjonalitet, ikke mindre.

I stedet for å svare på spørsmålet om reform eller revolusjon, er det derfor mye mer hensiktsmessig å identifisere svakhetene ved dagens regime, slik at kirken og andre aktører innenfor det globale sivile samfunn kan utfordre statene på disse punktene. Noen av svakhetene ved dagens globale finanspolitiske regime kan listes opp punktvis som følger:

- for lite overnasjonalitet og forankring i globalt demokrati
- for mye donormakt
- for høye terskler for å godta ettergivelse av illegitim gjeld
- liten aksept for långivers ansvar
- lånebetingelser knyttet til privatisering og liberalisering (såkalt kondisjonalitet)
- eksistensen av skatteparadis
- muligheter for korrupsjon, unndragelse og hvitvasking

Målet må være et globalt finanspolitisk system der disse svakhetene er rettet opp, og det er av underordnet betydning om de institusjonene som sikrer et mer rettferdig system bærer de samme navnene som dagens organisasjoner. Siden det eneste alternativet til IFI-ene i dag synes å være mindre overnasjonalitet, så virker det klokest å bidra til en konstruktiv reform av IFI-ene i forhold til disse punktene.

Det bør ikke være et mål i seg selv for kirken å legge hindringer for kapitalflyten. En tregere kapitalflyt er slett ikke noen garanti for en mer rettferdig fordeling. Et annet poeng i denne sammenhengen er at løsninger som også moderate frihandelsforkjempere kan akseptere gir en større mulighet for å få de nødvendige reformene gjennomført. Det ville være et mer realistisk og effektivt virkemiddel dersom man kunne mobilisere både multilaterale og bilaterale donorer til å være enige om at betingelser om økonomisk liberalisering og privatisering ikke kan forsvares. I låneforhandlinger mellom likeverdige parter bør det samtidig være mulig å stille krav om overholdelse av internasjonale konvensjoner for menneskerettigheter og arbeiderrettigheter. Et annet hensiktsmessig mål ville være en umiddelbar sletting av all illegitim gjeld. Dette ville være et svært viktig bidrag i forhold til oppnåelsen av FNs tusenårsmål. Et prioritert mål må være å stoppe strømmen av penger fra sør til nord. Smutthullene i reguleringen av multinasjonale selskaper må tettes og eksistensen av skatteparadis må konfronteres. Dette bør bli del av Verdensbankens anti-korrupsjons strategi. Til sist kan man bøte på utviklingslandenes problemer ved å etablere innovative finansieringsmekanismer. Det er viktig at dette er et tillegg til bistanden og til de foreslåtte systemendringene.

Mye av motstanden mot IFI-ene har sin bakgrunn i at de siden 80-tallet har lagt strenge føringer på utviklingslands makroøkonomiske og mikroøkonomiske prioriteringer. På 80-tallet startet strukturalpasningen som knyttet långivingen nært opp til nyliberalistiske økonomiske reformer i tråd med den såkalte "Washington-konsensusen". I 1999 la IFI-ene om strategien og sa at utviklingslandene selv skulle sitte i førersetet for politiske endringer. I 2004 annonserte verdensbanken en ny betingelsespolitikk, som sa at det kun var tillatt med betingelser som var strengt nødvendig for at programmene skulle lykkes og at de ville stille krav om at landene selv ønsket de politiske endringene. Likevel er det fortsatt slik at det er økonomisk privatiserings- og liberaliseringsbetingelser knyttet til IFI-enes lån, gjeldsslette og

bistand. Studier gjort av Oxfam og Eurodad i 2006 viser at økonomisk liberaliserings- og privatiseringsbetingelser i Verdensbanken øker og at det utøves press for å få fattige land til å godta politiske mikroøkonomiske prioriteringer som ellers ikke ville eksistert.

6.2 Kritikk av IFI-enes bruk av betingelser (kondisjonalitet)

De internasjonale finansinstitusjonene (IFI-ene) har gjentatte ganger blitt bedt om å reformere praksisen med privatiseringskondisjonalitet og mikrostyring av låntakerlandenes budsjetter. Rapporten fra Oxfam og Eurodad som viser at privatiseringskondisjonalitet øker peker på en praksis i Verdensbanken som står i strid med hva den selv har hevdet, nemlig at kondisjonaliteten er på vei ned. Betingelser er problematisk både med tanke på prinsipper om nasjonalt eierskap til politikken og med hensyn til innholdet i kondisjonalitetskravene i seg selv. Når betingelser om økonomisk privatisering og liberalisering knyttes til bistand, lån og gjeldsslette, så undergraver dette det politiske handlingsrommet for fattige land. Dette handlingsrommet er avgjørende for at fattige land skal utvikle selvstendige utviklingsstrategier. Slike betingelser representerer et demokratisk problem ved at regjeringene i sør må stå til ansvar overfor sine egne befolkninger for politiske prioriteringer gjort av IFI-ene.

Videre er innholdet i betingelsene tema for diskusjon. Spesielt er betingelser om økonomisk privatisering og liberalisering ansett som en uheldig innblanding i landenes mikroøkonomiske prioriteringer. Verdensbanken blir i stadig større grad kritisert for å produsert forskningsresultater som på tynt grunnlag understøtter positive effekter av globalisering og handel for å fremme egne mål og interesser. Et sentralt spørsmål er også hvorvidt det er mulig for utviklingslandene å føle eierskap til disse prosessene slik Verdensbanken sier at de ønsker det skal være.

En rekke land reagerer sterkt på Verdensbankens praksis. I forbindelse med Singapore møtene september 2006 annonserte Storbritannias Utviklingsminister Hilary Benn at man vil holde tilbake 50 millioner pund inntil Verdensbanken endrer sin praksis med kondisjonalitet i forhold til privatisering. Her i Norge har Kirkens Nødhjelp bedt regjeringen vurdere liknende tiltak som Storbritannia kom med. Det norske Utenriksdepartementet arrangerte i november 2006 en konferanse om kondisjonalitet for Utsteingruppe landene (minus Canada). Den norske regjering har som nevnt i Soria Moria-erklæringen vedtatt at norsk bistand ikke skal gå til prosjekter underlagt betingelser om økonomisk privatisering og liberalisering. Utviklingsminister Solheim trakk under Kondisjonalitetskonferansen fram Nepal som et eksempel på et land han hadde besøkt dette året etter at kongen ga makten tilbake til folket. Solheim var sjokkert over at Verdensbankens folk på dette tidspunktet var mest opptatt av å privatisere trykningen av landets skolebøker.

Regjeringen ønsket med kondisjonalitetskonferansen å undersøke status for IFI-enes fortsatte bruk av kondisjonalitet i långivingen. Til konferansen produserte Utenriksdepartementet en studie som påviser at privatiserings og liberaliseringsbetingelser fortsatt presses på fattige land som Mozambik, Zambia og Bangladesh. Studien viser

I bistandsbudsjettet har regjeringen kuttet i bevilgningene som går gjennom Verdensbanken og kanaliserer heller disse midlene gjennom f.eks. FN systemet. De rød-grønne regjeringspartene har tidligere varslet at det kan bli aktuelt å redusere støtten til Verdensbanken fordi man er skeptisk til bankens fokus på private løsninger. I budsjettet ligger det nå an til et kutt i støtten til de multilaterale finansinstitusjonene. Samlet sett foreslås det norsk støtte på 1,75 milliarder kroner, det er en reduksjon på 2,9 prosent fra i år.

riktignok at det er en bedring, men sier at mottakerlandenes eierskap fortsatt står svakt i prosessene. Det er derfor viktig at kirkene og andre aktører fortsetter å legge press på sine regjeringer for at denne type betingelser ikke legges til grunn for IFI-enes långiving.

En viktig innsats Norge kan gjøre i denne forbindelse er å arbeide for å styrke utviklingslandenes evne til å motsette seg IFI-enes krav og betingelser når de ønsker å gjøre andre politiske og sosiale prioriteringer enn det de får anbefalt. EU kanaliserer nå i stadig større grad bistanden sin gjennom andre kanaler enn Verdensbanken. De benytter seg mer og mer av 'trust funds' i Afrika.

I mars 2007 begynte forhandlingene om International Development Assistance (IDA). Dette er påfylling av lån til de fattigste landene. Disse lånene gis i realiteten som bistand, men det knyttes fortsatt betingelser til disse lånene. Det er her Norge og flere andre nordeuropeiske land gir sine største bidrag til Verdensbanken. I forbindelse med påfyllingen bør kirken kreve at Norge i forhandlingene setter makt bak kravene om å fjerne betingelsene om økonomisk liberalisering. Dette er et beskjedent krav som regjeringen kan gjøre uten store politiske kostnader, samtidig som det sender tydelige signal og legger føringer på noen av Verdensbankens midler.

Etter den massive kritikken som er reist mot de multilaterale donorene opplever disse i dag en legitimitetskrise. Denne krisen er spesielt påfallende i IMF's tilfelle, men også når det gjelder Verdensbanken.²⁶ Som et resultat har mange land nå avsluttet sine låneforhold til IMF og erklært finansiell suverenitet. Land som Thailand, Indonesia og Vietnam har de siste årene erklært at de vil nedbetale gamle lån og ikke vil låne mer fra IMF. Land som Filippinene, India og Kina avstår fra å låne mer fra IMF. Brasil og Argentina har betalt ned gjelda si og erklært finansiell suverenitet. Krisen i IMF er nå en kombinert legitimitets-, budsjett- og rollekrise.

Kirken bør kreve at IMF og Verdensbanken går bort fra betingelser om økonomisk liberalisering og privatisering så snart som mulig. All slik mikroøkonomisk styring av utviklingsland er skadelig, både fordi det undergraver økonomiske prosesser og fordi effektene i mange tilfeller har vist seg å være negative. Det kan likevel finnes rimelige betingelser på noen områder som kan knyttes til ulike typer kontraktinngåelse og ansvarlig långiving. Dette er betingelser som angår revisjon, åpenhet, oppfyling av internasjonale konvensjoner og avtaler, Det er likevel først og fremst IFI-ene som har et spesielt ansvar for at internasjonale avtaler om miljø og menneskerettigheter blir ivaretatt gjennom sin egen praksis og ved egen gjennomføring av prosjekter.

IMF har gitt råd til utviklingsland om kutt i offentlige utgifter for å overholde makroøkonomiske mål for inflasjon. Nobelprisvinner Joseph Stiglitz (2002) kritiserer IMF for at makroøkonomisk måtehold har blitt sett som et mål i seg selv. IMF regnet også med at markedet ville adressere alle behov – inkludert helse og utdanning til alle lag av folket. Privatisering av vann på Filippinene (1980-99) har f.eks. ført til et dårligere vanntilbud - spesielt til fattige og 253 % økning i kostnadene. Man har sett hyppige utbrudd av kolera blant de fattige pga skittent vann. Også Uganda, Bolivia og Mali har blitt presset til å privatisere vanntilbudet. Privatisering av utdanning i Sør-Afrika etter press fra IMF og Verdensbanken har ført til at svært mange i den fattige delen av befolkningen ikke får skolegang. Privatisering innen landbruket har blitt anbefalt i Mozambique, Mali og Benin.

²⁶ Spesielt International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) blir mindre relevant. IBRD sikter mot å redusere fattigdom i mellominntekstland og kredittverdige fattigere land.

6.3. Kina i Afrika og ansvarlig långivning

Kina seiler nå opp som en ny attraktiv långiver i Afrika. Lånene er svært billige hva angår renter. Kina vinner på at de er flinkere til å se på afrikanerne som likeverdige partnere. Kina stiller på den ene siden ingen økonomisk privatiserings- og liberaliseringsbetingelser, men på den andre siden ignorerer også Kina internasjonale konvensjoner for menneskerettigheter og arbeiderrettigheter. Kina som "ny långiver" representerer en trussel og konkurrent for etablerte långivere fra Vesten som tidligere har vært i monopolsituasjon som donorer. Kina representerer også en trussel for utviklingsland som har fått gjelda si slettet gjennom ulike multilaterale program og nå står i fare for på ny å opparbeide seg en lite bærekraftig gjeld.

Verdensbanken kritiserer Kina og India for å være for sjenerøse med utdelingen av lån uten å tenke på tilbakebetalingsevne. Behovet for å ta opp nye lån er imidlertid tett knyttet til at Vesten ikke makter å gi tilstrekkelig bistand eller rettferdige handelsvilkår for fattige land. Kina oppfattes både som en ny imperialistisk stormakt som vil tappe Afrika for naturressurser (bl.a. olje) og som et uttrykk for Sør-Sør solidaritet. Kina er dypt inne i mange Afrikanske land, for eksempel oljerike land som Nigeria, Angola og Kongo-Brazzaville. Kina er også inne i Sudan og la i den forbindelse ned veto i FNs sikkerhetsråd (2006) mot en resolusjon for å innføre sanksjoner mot Sudan på bakgrunn av menneskerettighetsovertredelser i Darfur. Verdensbanken kaller Kina gratispassasjer som drar nytte av multilaterale gjeldssletteinitiativ. I et land som Zambia er man opprørt over arbeidernes umenneskelige arbeidsforhold etter at tre arbeidere på en kinesisk kobberfabrikk ble skutt av en kinesisk sikkerhetsvakt. Kinas sterke rolle i Afrika peker i ytterste instans på nødvendigheten av endringer i Verdensbankens og IMF's bruk av betingelser.

Ansvarlig långiving må forutsette at man ikke etablerer nye illegitime lån. Det må derfor være legitimt at långiver stiller visse krav til mottaker. Spørsmålet er allikevel hvorvidt det er hensiktsmessig å kalle slike krav "betingelser". I denne sammenheng blir det åpenbart at visse betingelser, som overholdelse av internasjonale konvensjoner, som f.eks. menneskerettigheter og arbeiderrettigheter, er legitime. Dersom nye lån bevilges uten respekt for disse konvensjonene er veien kort til at ny illegitim gjeld opparbeides. Dette handler om ansvarlig långiving og kreditors medansvar i lånesituasjonen. Dersom långivere er sikre på at de kan kreve lånene tilbakebetalt under hvilke som helst omstendigheter, mister man insentivet for å sikre ansvarlig långiving i fremtiden. Derfor er det viktig også i denne sammenhengen at den norske regjering internasjonalt løfter prinsippet om kreditors medansvar, som ble etablert gjennom den historiske sletten av gjelda fra skipseksportkampanjen (oktober 2006). Kina som ny långiver og IFI-enes legitimitetskrise gjør at dette er en hastesak.

6.4. Økologisk gjeld

AGAPE-dokumentet referer til den ecuadorianske miljøvernorganisasjonen Acción Ecológica som definerer økologisk gjeld som: "Gjelden de nordlige industrilandene har opparbeidet seg til land i den tredje verden gjennom plyndring av ressurser, miljøødeleggelse og en vederlagsfri bruk av det økologiske fellesrommet som avfallsdeponi for drivhusgasser fra de industrielle landene". I enkelte tilfeller plasseres den økologiske gjelden direkte hos petroleums- og gruveselskaper som ødelegger økosystemer i sin jakt etter mineralrikdommer. I andre tilfeller må skylden legges på de internasjonale pengeinstitusjonene som finansierer ressursutvinningsprosjekter uten hensyn til de sosiale og miljømessige konsekvensene.

Dette reiser sentrale prinsipper i forhold til hvordan de nordlige industrilandene og deres finansinstitusjoner har opparbeidet seg en moralsk gjeld til utviklingslandene ved å utnytte deres vanskelige situasjon. Det å operasjonalisere en relevant praktisk politisk tilnærming til dette ligger allikevel veldig langt unna. Det synes umulige å plassere denne gjelden hos ansvarlige enkeltaktører. Under punkt 3.1 ovenfor (Norge som oljenasjon: Rettferdig fordeling av oljeressursene) har vi som en innovativ tilnærming til dette feltet pekt på mulige finansieringsordninger som kan gi landene i sør tilgang på fossilfri energi som grunnlag for økonomisk vekst.

I forhold til en gradvis operasjonalisering av en politisk tilnærming til illegitim gjeld synes det å være mest realistisk å kjempe seg fram små skritt av gangen. Man bør først arbeide for en anerkjennelse av kreditors medansvar. Den norske slettingen av gjeld fra skipseksportkampanjen er et viktig skritt fram mot en anerkjennelse av et mer omfattende begrep om illegitimt gjeld.

6.5. Illegitim gjeld, gjeldsslett og kreditors medansvar

De klareste eksemplene på illegitim gjeld²⁷ er diktatorgjeld lån til Marcoregimet på Filippinene (1962-86), lån til Suharto i Indonesia (1965-) og lån til apartheidregimet Sør-Afrika. I sistnevnte tilfelle har landet betalt 4 milliarder dollar i året i gjeldsbetjening siden apartheidregimet ble avskaffet. På den andre siden må lån som er anerkjent av et lands parlament defineres som legitim gjeld. Som et resultat av oljekrisen på 1970-tallet opplevde mange utviklingsland på 1980-tallet at gjelda mangedoblet seg på få år. Også i dag ser vi at mange fattige land tappes for økonomiske ressurser på grunn av økte priser på olje.

Gjeldskrisen er ikke bare et økonomisk problem for land i Sør, men også et politisk problem som er basert på og forsterker ubalansen i internasjonal maktfordeling. Gjeld blir fortsatt brukt som et middel for å kontrollere land gjennom betingelser knyttet til lån og gjeldsslette. Vi må innse at gjeldskrisen også er ansvaret til landene i nord. Uoverveid og uansvarlig långivning har bidratt til krisen. Denne krisen er så blitt forsterket av betingelser om liberalisering. Rike stater må gjennom institusjoner som Verdensbanken, IMF og WTO stå til ansvar for deres rolle i utviklingslandenes vanskeligheter. På samme måte må korruperte og ikke-representative regjeringer i sør stå til ansvar. Nobelprisvinner Wangari Maathai har sagt at hvis man skal oppnå at illegitim gjeld slettes så må kirker, sivilsamfunn, organisasjoner og parlamenter legge økt press på ledere i både nord og sør.²⁸

Kirkens Nødhjelp er en av de aktører i Norge som har arbeidet mest seriøst med illegitim gjeld. KN definerer illegitim gjeld som

- lån gitt til illegitime regimer (diktatorgjeld og apartheidregime gjeld)
- lån gitt til prosjekter der formålene var illegitime fordi långiver visste eller burde ha visst at lånene ikke ville komme den fattige befolkningen til gode (skipseksportkampanjen)
- lån der betingelsene for tilbakebetaling av lånene er illegitime (gjeldsslette som tas som del av bistanden, f.eks i Nigerias tilfelle)

²⁷ Joseph Hanlon: "Illegitimate debt consists of loans which were improperly granted and are thus the liability of the lender and are not to be repaid". Odiøs gjeld: Godkjenning av og nytteverdi for befolkningen er fraværende, og kreditor var klar over denne situasjonen.)

²⁸ KNs gjeldsseminar, WSF 2007.

I Norge skrev utviklingsminister Erik Solheim historie da han mandag 2. oktober 2006 annonserte at regjeringen, ensidig og uten betingelser, vil gå inn for å slette all den gjelden som Ecuador, Egypt, Peru, Jamaica og Sierra Leone skylder Norge etter den såkalte skipseksportkampanjen på 1970-tallet. Landene i skipseksportkampanjen skyldte da gjelda ble slettet, til sammen 520 millioner kroner. Regjeringen uttaler at man vedkjenner seg sitt kreditoransvar i forbindelse med denne gjelden og beskriver dette som "feilslått utviklingspolitikk".²⁹ Kirken må støtte opp om regjeringens modige og rettferdige beslutning i skipseksportsaken og bidra til at kreditors medansvar er et begrep som spres og gis internasjonal anerkjennelse. Norge er i denne sammenhengen forbilledlig ved at man i prinsippet ikke inkluderer gjeldssletter i bistandsbudsjettet og det gjøres uten betingelser.

Gjennom å vedkjenne seg kreditoransvar bidrar regjeringen til å sette spørsmål om illegitim gjeld på dagsorden. Regjeringen går dermed lengre enn alle andre långivere og tar et oppgjør med en misforstått långiversolidaritet som lenge har rådet i Parisklubben.³⁰ Regjeringen har nå mottatt reaksjoner fra Parisklubben. Det snakkes om at man har brutt långiversolidariteten. Kirken må støtte regjeringen i at en slik tilnærming ikke har moralsk bærekraft. Solidaritet med andre långivere blir misforstått hvis den brukes til å beskytte långiverne fra kritiske blikk. Verdensbanken har, i likhet med Parisklubben, ikke vært villig til å ta opp diskusjonen om kreditoransvar knyttet til uansvarlighet hos långiver. Det er de fattige landene som har vært nødt til å bære risikoen og betale prisen ved eventuelle gjeldskriser. Kirken bør kreve at all illegitim gjeld slettes, både bilateral og multilateral. Videre bør kirken kreve at gjeld slettes hvis den ikke er bærekraftig ved at det ikke er mulig for land å nedbetale den uten å at det går utover grunnleggende rettigheter og tjenesteytelse til befolkningen.

Gjeldsslette må i prinsippet skje uten betingelser og må ikke gjøres til del av bistanden. I 1999 innførte man et multilateralt gjeldssletteinitiativ (MDRI³¹) for land med såkalt dyp gjeldsbyrde. Dette inkluderer 42 land. De fleste av disse er afrikanske land. Dette initiativet har vist seg å være langt fra tilstrekkelig. I 2004 var kun en femtedel av gjelda slettet, for få land var inkludert, det er knyttet strenge betingelser til completion point HIPC,³² og det tar for lang tid. I 2005 vedtok G8 landene under sitt møte i Gleneagles en historisk gjeldsslette som inkluderte 19 HIPC land med åpning for å utvide til 38, men også her var det snakk om betingelser. I januar 2006 slettet IMF gjelden til 19 HIPC land. Selv om det er knyttet svakheter til dette gjeldssletteinitiativet, så har det fått svært positive effekter for mange land og redder tusenvis av liv. Land som Ghana og Tanzania har kunnet bruke penger som før gikk til å nedbetale lån på å finansiere utdanning, helsetjenester og matforsyning.

Betalingsnekt har blitt studert i langt mindre utstrekning enn illegitim gjeld. I tilfeller der stater presses til å betale på illegitim gjeld bør kirken støtte disse statenes rett til å avstå fra å betale. Dette er likevel risikabelt ved at det kan få konsekvenser i form av sanksjoner for de aktuelle statene. Få tilfeller av betalingsnekt eksisterer hittil og risikoen må vurderes individuelt av statene fra tilfelle til tilfelle. Likevel er det viktig at Kirken har en klar og entydig stemme som støtter stater som måtte velge å gå denne tunge veien.

²⁹ Sitat fra statsbudsjettet 2007 (UDs versjon) "...det er bred enighet om at skipseksportkampanjen representerte en feilslått utviklingspolitikk. Norge har som kreditor et medansvar for den resulterende gjelden. Ved å slette fordringene viser Norge at dette ansvaret tas på alvor."

³⁰ Parisklubben, som ble grunnlagt i 1956, er en uformell sammenslutning av 19 land som har offisielle fordringer på andra land. Fordringseierne er som regel industrialiserte land.

³¹ Multilateral Debt Relief Initiative

³² Heavily Indebted Poor Countries

6.6 Alternative finansieringsordninger for solidaritet

Det har fra statlig og mellomstatlig hold vært mye snakk om FNs tusenårsmål og ulike strategier for å nå disse. Det finnes nå en voksende erkjennelse av at det er vanskelig å få alle land til å øke sin bistand til et nivå som muliggjør oppfyllelse av disse målene. Dermed har det blitt mer og mer snakk om globale innovative solidaritetsavgifter. Disse inkluderer flyskatt, valutatransaksjonsavgift, avgift på oljeselskaper, SMS avgift, CO2 avgift etc. Logikken er at de som tjener mest på den økonomiske globaliseringen også bør betale tilbake noe til de som taper mest på den. Globale solidaritetsavgifter kan beskrives som en videreføring av den skandinaviske velferdsmodellen på globalt nivå. Dette er et virkemiddel som i aller høyeste grad blir ønsket velkommen i kampen mot fattigdommen, men det er helt avgjørende at dette kommer i tillegg til bistanden (oppnåelse av målet for bistand på 0,7 % av BNP) og ikke må svekke kravene til systemendringer i verdensøkonomien.

Mange rike land har i dag kommet til den erkjennelsen at mer må gjøres for å snu strømmen av finanser og ressurser fra sør til nord. Denne "lekkasjen" forsterkes av muligheten til å benytte såkalte skatteparadis. Skatteparadisene muliggjør at eliter og selskaper i fattige så vel som rike land unndrar seg å betale skatter til de statene de beriker seg i. For eksempel har oljerike land i sør problemer med å spre utbyttet av disse ressursene på befolkningen. Det er i utviklingsland en tendens til at multinasjonale selskaper og landets eliter deler utbyttet mellom seg. På den måten frarøver de befolkningen ressurser som burde vært bredt fordelt. Kirken må arbeide for at Verdensbanken inkluderer kampen mot skatteparadis i sin anti-korrupsjonsagenda.

6.7. Oppsummering.

I dette kapitlet har vi forsøkt å påpeke svakhetene ved de internasjonale finansinstitusjonene, og foreslått noen mulige endringer som ville forbedret vilkårene for en bærekraftig utvikling i fattige land kraftig. Så lenge fattige land må prioritere sine budsjetter til å nedbetale lån som har mangedoblet seg i løpet av årenes løp og som i mange tilfeller ble gitt under illegitime forutsetninger, hjelper det lite om rike land pøser inn bistand. Derfor må multilaterale så vel som bilaterale donorer ta ansvar for at endringer skjer ved at:

- All illegitim gjeld og gjeld som på annen måte ikke er bærekraftig må slettes betingelsesløst og utenfor bistandsbudsjettet (ODA)
- Det opprettes en gjeldsdomstol, som kan opptre som nøytral tredje part både i bilaterale og multilaterale gjeldstvister.
- Utviklingslandenes evne til å si nei til IMF og verdensbankens krav /betingelser styrkes
- Man får slutt på alle betingelser om økonomisk liberalisering og privatisering. Den norske regjeringen kan sette makt bak kravene ved
 - å danne et gode donorerers fond fri for økonomiske liberaliserings eller privatiseringsbetingelser.
 - knytte IDA-påfyllingen som Norge snart skal bidra med til krav om frihet fra kondisjonalitet
- Man fastholder et krav om at Verdensbanken inkluderer kampen mot skatteparadis i sin anti-korrupsjonsagenda
- Internasjonale konvensjoner for menneskerettigheter og arbeiderrettigheter kreves overholdt av låntager så vel som långiver.

Kapittel 7: Oppsummering: Hva er det særskilte kirkelige bidraget til en mer rettferdig verden?

7.1 Motstand mot globalisering som et bekjennelsesspørsmål?

AGAPE-diskusjonen er del av en bredere diskusjon i den verdensvide kirke. Er motstanden mot globaliseringen et spørsmål om tro? Spørsmålet er særlig aktualisert etter at Generalforsamlingen i World Alliance of Reformed Churches (WARC) i 2004 sa at spørsmålet om global økonomisk urettferdighet og den økologiske krisen er et bekjennelsesspørsmål (*status confessionis*). WARC's uttalelse synliggjør at det i slike spørsmål kan være betydelige forskjeller i teologi og kirkesyn, ikke bare i den verdensvide kirke, men også blant protestantiske kirker. Lutheraner er tradisjonelt mer forsiktig enn reformerte i forhold til å gjøre sosial-etiske spørsmål til et bekjennelsesspørsmål. Med referanse til Luthers to-regiments lære – læren om at kirken og styremaktene er to atskilte sfærer – er mange forbeholdne mot at kirken skal være for politisk involvert og engasjert.

Når folk i dag hevder at kirken ikke skal være politisk, er argumentet ofte at kirken ikke er en bedre politisk aktør enn andre, og at kirken ikke er en entydig politisk størrelse. Andre vil vektlegge at kirken ikke kommer utenom politikken. Hvis en av kirkens primæroppgaver er å forsvare menneskeverdet, må dette også få politiske implikasjoner. Luthers poeng om de to regimentene siktet først og fremst mot å skille verdslig og religiøs makt. Samtidig var Luther klar på at kirken er kalt til å forkynne Guds lov for alle, og det gjelder både i kirken og i samfunnet for øvrig. Det er dermed vanskelig å trekke noen klare grenser for hvor og på hvilken måte kirken skal forholde seg til samfunnet og politikken på. Kirken, som en del av samfunnet (polis), er tvunget til å mene noe og til å si fra der urett skjer. Det å ikke mene noe er ikke å være nøytral, det er et valg om å ikke bry seg.

Men, selv om en er enig om at kirken har en viktig politisk rolle å spille i samfunnet, er det fortsatt et stykke igjen til å si at motstanden mot globalisering er så viktig at det er et bekjennelsesspørsmål. Selv om AGAPE ikke sier dette eksplisitt, er dokumentet tydelig på at spørsmål om økonomisk rettferdighet er et spørsmål om tro, og kirkene oppfordres til motstand mot den nyliberale økonomiske globaliseringen. Her gjør KV felles ærend med resten av den internasjonale globaliseringskritiske bevegelsen. Spørsmålet er imidlertid om AGAPEs beskrivelse av globaliseringens årsaker og virkninger og de virkemidlene som er foreskrevet kvalifiserer til å være et spørsmål om trosbekjennelse? – Den kritikken som har kommet frem mot KV's AGAPE dokument synliggjør at det er stor uenighet om forståelsen av den økonomiske globaliseringen og hva som er kirkens rolle i den. Mange europeiske kirker vil for eksempel oppleve det som problematisk å kjempe i mot EU, som jo i følge AGAPE-dokumentets beskrivelser vil være del av det "imperiet" som styrer verden.

Det vil alltid være en utfordring for kirken å vite hvordan en best ivaretar sin politiske rolle i samfunnet. Kirken skal ta stilling og tale mot urett, men samtidig skal den være inkluderende overfor sine medlemmer. Dette er ikke uproblematisk. Spenningen mellom den enkeltes meninger på den ene siden og behovet for å stå samlet og være tydelig i sin uttalelser, må veies opp mot hverandre. Det kan synes som om AGAPE dokumentet går ett skritt for langt i forhold til spørsmålet om hva det er å være kirke. Kirken bør ikke legge en bestemt politisk ideologi til grunn for sitt engasjement. Som kirke har en den spesielle rolle i samfunnet at den først og fremst er et Gudstjenestefeirende fellesskap åpen for alle og med plass til alle. Ved å gjøre motstand mot den neolibérale globaliseringen til et spørsmål om tro, står en i fare for å utelukke mange mennesker fra dette fellesskapet.

7.2 Kirken på de fattige og undertryktes side

Som kirke i nord må vi være lydhøre overfor de røster som taler sterkt imot globaliseringen, og vi må vise solidaritet med de kirker verden over som ser globaliseringen som en trussel mot liv og menneskeverd. KISP sin respons på AGAPE dokumentet er et forsøk på å kritisere de delene av den økonomiske globaliseringen som ikke kommer verdens fattige til gode. Vi gjør dette uten å diskreditere det nåværende globale multilaterale systemet eller å foreslå et alternativt system. I motsetning til AGAPE dokumentet, finner vi det problematisk å ta stilling til globaliseringen som sådan. Vi ser ikke at dette er kirkens oppgave. Snarere vil vi argumentere for viktigheten av at kirken på den ene siden støtter og tar del i arbeidet for å forhindre at markedet trenger ned i og overtar den sosiale, kulturelle og religiøse basisen som ethvert samfunn er avhengig av, og på den andre siden å motvirke markedsløggikkens lov om den sterkeste rett – ved å på forhånd ta parti for den svakeste i den måten markedet fungerer i dag. Fokuset på de fattige, på de som faller utenfor og er ofre for de urettferdige strukturene, er nært knyttet til Jesu liv og lære.

KISP ser at Den norske kirke har mye å gå på i å snakke tydeligere om verdens urettferdighet. Kirken bør være *advokaten* som gir røster til de som ikke blir hørt og som opplever sitt menneskeverd som krenket, men den bør også være *profeten* som gjennomskuer og påpeker overfor myndigheten den uretten som dagens system innebærer. Mens politikere snakker realpolitisk, har kirken en lang tradisjon for å snakke profetisk. En slik profetisk røst må lyde tydelig ut i offentligheten, samtidig som den skal være solid teologisk og bibelsk forankret. Den må ikke bli en røst på linje med alle andre politiske røster i samfunnet. En profetisk røst avslører urett og krenkelser og den peker på Gudsrikets verdier.

For Den norske kirkes del, er det kanskje først og fremst behov for å starte en bredere samtale i menigheter, råd og blant medlemmene om utfordringene som ligger foran oss. En slik samtale bør ta opp de etiske dilemmaene som følger av å være en rik nasjon i nord i en urettferdig verden. Det er først når uenigheten, mangfoldet av synspunkter og det brusende engasjementet innad i kirken kommer frem, at den virkelig kan bli en betydningsfull aktør i diskusjonen om de utfordringene som ligger foran oss. Da ville kirken fungere som en viktig arena for debatt og meningsbrytning om en bærekraftig og global utvikling, som også *samfunnet* i stort ville kunne ha nytte av å være en del av.

7.3 Kirken som en global familie

Kirken forvalter en språklig skattekasse, og det å fornye dette tradisjonelle språket i møte med dagens utfordringer kan gi nye perspektiver og ny forståelse. Samtidig bør kirkens ha som ambisjon å la sin politiske røst bør lyde utover bare de som er aktive kirkemedlemmer. I de store globale spørsmålene må kirken evne å forvalte og fortolke det hellige på en slik måte at det på en troverdig måte innebærer et vern om skaperverket og menneskene som bor der. Men den bør også makte å møte den enkeltes engasjement og nysgjerrighet over livets store spørsmål. Skal en få til det må en som filosofen Jürgen Habermas hevder "oversette" de religiøse forestillingene fra et spesifikt religiøst samfunn til et mer generelt tilgjengelig språk. Utfordringen Habermas stiller til religiøse samfunn er å lære seg å snakke et allment og forståelig språk; da det i en sekulær virkelighet lett vil virke fremmedgjørende å insistere på å bruke religiøs terminologi. Kirken må snakke så folk forstår, men den må i tillegg vise at den har noe særegent å komme med som kirke. Et slikt sted hvor kirken kan få til dette, er gjennom å ta utgangspunkt i at kirken er et globalt fellesskap.

Som tidligere beskrevet bør Norge kunne bruke sin rikdom til det beste for verden i en annen utstrekning enn hva som gjøres i dag. I denne sammenheng kan kirken spille en viktig rolle ved å bringes inn andre og nye perspektiver på hva som er Norges forhold til verden, og hva det egentlig betyr å *tenke globalt*. Som en global bevegelse kan kirken bidra til å tenke Norges nasjonale ansvar i en global kontekst. Gjennom sine kontakter med kirker i utlandet kan den, ved å gi eksempler fra mennesker som lider og livsgrunnlag som forandres, bringe verden hjem til Norge og bruke det som sitt argument i kampen for global rettferdighet. Den norske kirke er del av en verdensvid kirke som lider. Som del av dette verdensvide kristne fellesskapet kan den understreke at ansvaret for samfunnet, er et globalt ansvar. Det betyr at vi her i Norge ikke bare må spørre hvordan vi skal gjøre nytte av rikdommen vår, men vise hvordan det globale ansvaret forplikter oss til å gjøre verden bedre gjennom for eksempel å; foreta reelle klimautslippsreduksjoner hjemme, til å fordele vårt overskudd fra oljen bedre og til å forandre det internasjonale regelverk for handel slik at det kommer de fattige landene til gode. Dette gjelder vår felles framtid på vår felles jord. En slik argumentasjon har både et tydelig og troverdig bibelsk fundament, samtidig som det snakker på en måte som også sekulære vil kunne tilslutte seg.

7.4 Veien videre for AGAPE prosessen

Da man var samlet til generalforsamling i KV i Porto Alegre februar 2006, ble ikke AGAPE dokumentet, men et AGAPE "Call to Action" presentert.

Oppropet presenterte 8 overordnede temaer, hvor kirkene ble utfordret til å handle. Disse var:

1. Kampen mot fattigdom
2. Rettferdige internasjonale handelsavtaler
3. Ansvarlig långivning og regulering av globale finansmarkeder
4. Bærekraftig bruk av land og naturressurser
5. Kamp mot tvungen privatisering av offentlige goder og tjenester
6. Selvbestemmelse over egen matproduksjon
7. Retten til arbeid og verdig lønn
8. Ha en kritisk holdning til hegemonisk("imperisk") makt.

Diskusjonen om AGAPE har synliggjort at kirker verden over i stor grad er enige om 7 av disse punktene. Det siste punktet har imidlertid skapt stor uenighet mellom kirkene. Ved å bringe inn begrepet "imperium" aktualiserer man en rekke ulike konnotasjoner, som splitter kirkene. Det er et ideologisk ladet begrep, som hentyder til klassekamp, motstand mot markedet og kapitalisme. For landene i Øst-Europa er imperiet gjerne forbundet med det sovjetiske kommunist-imperiet, og det minner dem om en fortid de er glad for å slippe ut av. For mange ble det europeiske markedet og ("imperiet") EU selve motsatsen til det (kommunist) imperiet de hadde levd under.

Selv om imperiediskusjonen har skapt mye diskusjon, består det faktum at det er en følelse blant mange at vi har et system som er urettferdig og som skaper fattigdom. Denne følelsen og disse stemmene fra sør, synes vi det som en kirke i nord er viktig å anerkjenne. Samtidig er det vår oppfatning at begrepet "imperiet" og den måten å beskrive dagens globale økonomiske system som AGAPE gjør ikke er heldig for den økumeniske bevegelsens felles kamp for rettferdighet og mot fattigdom. Det er behov for mer "middle axioms" begreper som favner bredere og som forener kirker i nord og sør i denne kampen. Den relativt store enigheten rundt AGAPEs "Call to Action" viser også det ikke er behov for å enes om den brede beskrivelsen av det globale systemet for å kunne enes om handlingsalternativene. I den videre prosessen,

blir det viktig å avklare hvor mye det er språket som skiller oss, og hvor det er reell politisk uenighet.

Den videre AGAPE prosessen bør være en åpen og transparent prosess der vi lærer fra hverandre og fra ulike aktører i samfunnet. Gjennom dialog og felles erfaringer vil vi kunne øke vår kompetanse og forståelse av problemene slik at vi bedre kan skape forandringer i ulike kontekster og situasjoner. KV bør fokusere mer på hvordan vi kommer fra "hit til dit": hvilke verktøy og strategier kan anvendes for å skape forandringer? Hvilke ideer og forslag kan lykkes? Og hvem skal vi samarbeide med? Kirken bør være kritisk profet når det trengs, men må også kunne være i dialog med regjeringer, organisasjoner og næringsliv. KV må nå legge til rette for en prosess som tillater at langt flere ulike røster og aktører får prege det videre arbeidet med globalisering enn hva som har vært tilfelle så langt.